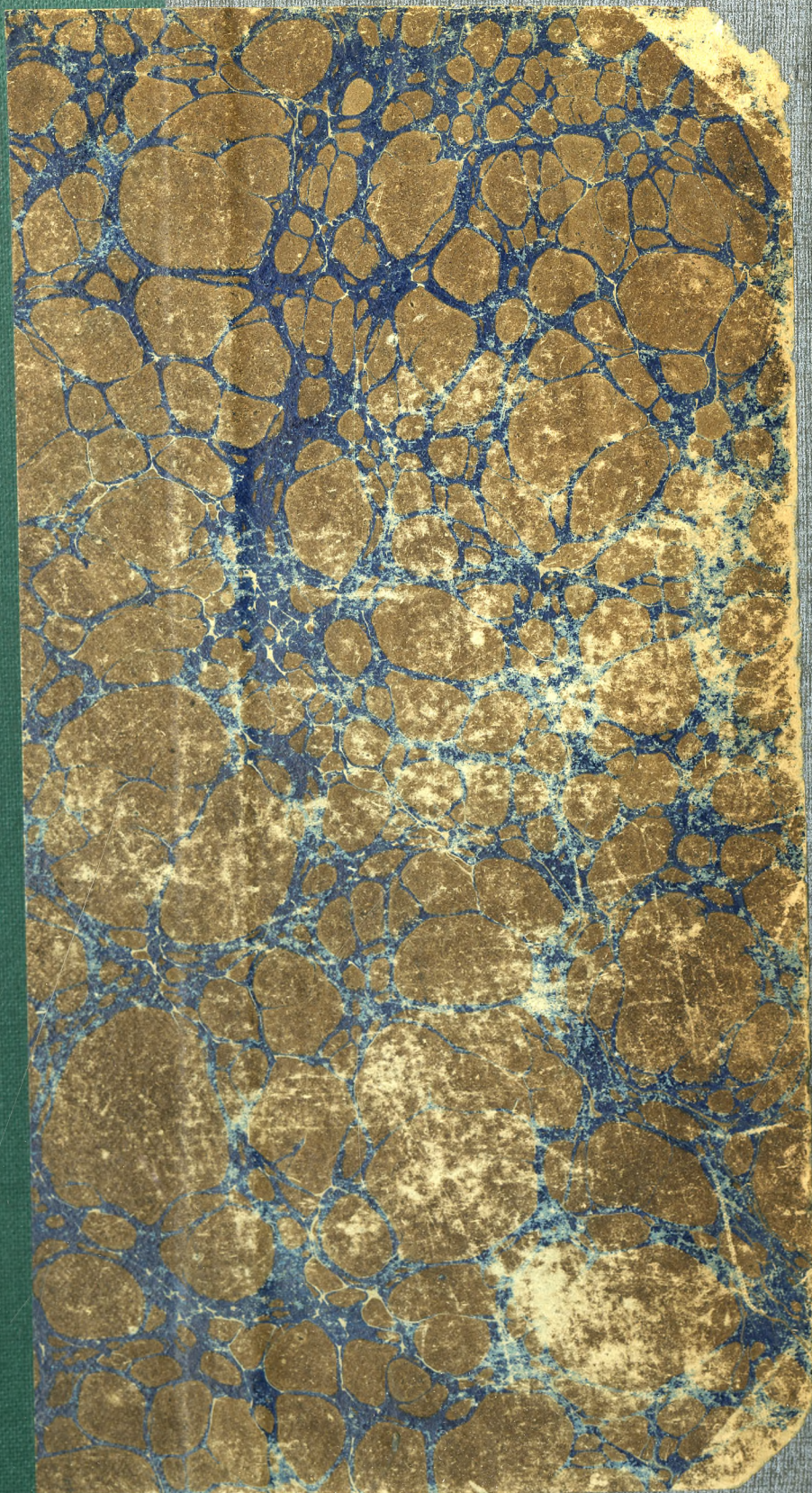

Politikai
röpiratok

154.

154
1369

Az

EGYESBIRÓSÁGI RENDSZER

ÉS

IGAZSÁGÜGYI POLITIKÁNK.

TANULMÁNY

JOGTÖRTÉNELMI ÉS JOGPHILOSOPHIAI SZEMPONTBÓL

TÖRVÉNYHOZÓINK FIGYELMÉBE AJÁNLVA

IRTA

✓
HALMÁGYI SÁNDOR

KIR. TÖRVÉNYSEK ELNÖK, HITES ÜGYVÉD, KRASSÓMEGYE BIZOTTSÁGI TAGJA.

Le plus grand de tous les malheurs pour
les peuples et par conséquent pour l'État serait
que les charges de judicature fussent uniques. ...
Bodin.

4.

BUDAPEST, 1880.

ZILAHY SÁMUEL BIZOMÁNYA.

Pesti könyvnyomda-részvény társaság.

[Különlenyomat a »Magyar Igazságügy« XIII. kötet 4. füzetéből.]

ELŐSZÓ.

A napi politika kellemesebben izgató, — hogy ugy monddjam — füszeresebb kérdései mellett sorakozva, a maga rideg-ségében vonul mind inkább előtérbe egy életbevágó, nagy kérdés, melynek hordereje felette sok más kérdését felül-mulja, s mely még sincs talán minden körben érdeme szerint szemügyre véve.

Magyarország igazságszolgáltatását az egyesbirósági vagy a társasbirósági rendszerre fektessük-e?

Ime, ez a kérdés.

Nem vonzó magában, megengedem; de e kérdés az ő mélységeiben oly nagy érdekek körül fonódik vonatkozásaival, hogy bizonyára ép ugy méltó a jogász, mint az állam-férfit, a törvényhozó és publicista éber nyilvántartása és tanulmányozására.

Az egyesbirósági rendszer felé hajló iránylat hazánkban az utóbbi években rendkívüli hódításokat tett; sőt szó van már arról is, hogy igazságszolgáltatásunkat éppen e rendszerre fektessük.

Isten őrizzen ettől!

Meg vagyok győződve, hogy ezen az úton igazságügyi politikánk nagy elveket megtagadó, üdvtelen iránylat vágányaiba siklanék át; mert végre is az egyesbirósági rendszer szerinti igazságszolgáltatás

nem a szabadság intézménye,

nem a jobb igazságszolgáltatás intézménye,

s egyáltalában nem is hazai intézmény.

Bebizonyíthatni remélem ezt jogtörténelmi és jogphilosophai téren e tanulmánnyal, csak szerény igénnyel hivatkozva egyuttal arra, hogy annak corollariumához támaszul a szerző részéről egy évtizedet meghaladó birói gyakorlat komoly észleletei is szolgáltatnak valamit.

S mert a tudomány és az élet intelmét vélem e néhány lapon felmutathatni és mert egy bizonyára nagy horderejű, actualis kérdés félhomályában remélek szerény mécsessel körülvilágíthatni: talán szabad e kísérletet törvényhozóink figyelmébe is ajánlani, a kiktől függ végre is a codificatio körében való positiv eldöntés.

Szerző.

Az egyes-bírósági rendszer.

I.

A magyar törvényhozás a birói hatalomról szóló 1869: IV. és kapcsolatos törvényekkel az első folyamodású kir. bíróságok életbeléptetését rendelve el, szerveztünk és 1872. évben tényleg életbe is léptettünk 102 törvényszéket, azaz megannyi társasbíróságot.

Ennyit rendelt a tulajdonképi életbeléptetési (1871: XXXI.) törvényzikk. Miért ennyit? Mert, az igazat megvallva, kellett valamit concedálni a duzzogó vármegyéknek is, melyek az igazságszolgáltatás további közvetítéséről, illetőleg a a bírák választása által gyakorolt befolyásáról, nem örömezt mondtak le; de másfelől tény, hogy a szóbeliség vezéreszméje a szervezési intézkedések évében (1871) is még magasan ragyogott a magyar parlamentben és jogász körökben uralgó közvélemény előtt, a „sok törvényszék“ gondolata pedig nem ellenkezett az e tekintetben már törvényhozásilag is megállapított iránynyal, melytől várni lehetett, hogy rövid idő alatt főlsszabadul valahára a magyar törvénykezés is az írásbeliség középkori igája alól. ¹⁾

Mily nagy és nehéz munkát végzett akkor az országos igazságügyi kormányzat, melynek arról kellett gondoskodni, hogy egy 5000 □ mértföldnyi ország területén az összes első fokú bíróságok megszüntetése és egyidejűleg más alapon való szervezése rázkodtatás nélkül történhessék meg! S mily nagy

¹⁾ 1870 : XVI. t. cz. 1. §. a hol kifejezetten nyer meghatározást plane az is, hogy „a felelősségi bíróságok szervezete a szóbeliség és közvetlenség alapján behozandó törvénykezési rendszernek megfelelőleg lesz véglegesen megállapítandó.“

felelősség súlya alatt teljesítő feladatunkat mi, a kik amaz országsszervezési mozzanatnál szerény, de igen kényes szerepkörben akkor, mint törvényszéki elnökök és egyuttal ministeri biztosok, végrehajtó tényezők gyanánt szerepelénk!

A reactio emberei, a kik közé sajnálattal láttunk itt-ott szabadelvű egyéneket is tévedni azon szűkköri felfogással, hogy „a birói függetlenség decretálása s névszerint a választási rendszer megszüntetése által az országot a birói hatalom embereinek kiszolgáltattuk“, mily részvétlenül fokozták a nehézségeket, ijesztgetődve azzal a lehetőséggel, miszerint az új szervezet fenakadás, törvényszünet, rázkodtatás stb. nélkül nem is létesülhet.

Tény azonban és azt hiszem: sokat mondó tény, hogy a iuristitium réme falrafestett rém maradt; az első folyamodású állami bíróságok szervezete létrejött és az egész országban szabatosan megkezdte működését a nélkül, hogy a nagy átalakulás csak kivételesen, csak pár napra is megszakította volna hazánkban az igazságszolgáltatás folytonosságát.

A kiszabott napon, 1872. évi január hó elsőjén — korszakalkotó nap a magyar igazságügy történetében — szabatosan és teljes organicus összefüggésben megkezdte tevékenységét mind a 102 kir. törvényszék 360 kir. járásbíróssággal.

Ez az alakulat meglehetősen kedvező volt azon iránynak, mely, a tudomány és az élet intelmeit combinálva, a társasbíróssági rendszernek kiváló fontosságot tulajdonít; az országos igazságügyi szervezet sarkpontját a társasbíróssági rendszer látszott képezni és örömmel üdvözölte azt a jogi állam követelményeiről gondolkozó, haladóparti jogász és tetsszéssel fogadta (recompensatio gyanánt) még a vármegyei ember is.

Jogászi körökben, a parlamentben, a kormánynál és a vármegyében erősen állott a közvélemény a társasbíróssági rendszer mellett. Diadala, uralma, Magyarországon biztosnak látszott, s nagy elvek, még további nagy reformok előpostájaként tünt fel az sokak előtt.

Azonban alig három év mulva a magyar igazságügy felett hirtelen beborult az ég. Következett a pénzügyi érdek rideg szempontjának mindent lenéző, mindent kigunyoló,

mindent elnémitó egyeduralkodó; a legutálatosabb absolutismus, mely a megtakarítás steril eszmekörén kívül sarkalló véleményyt nem tűr és saját árnyékától is fél; erőszakos és gyáva, mint minden absolutismus. Egy rém, neve: deficit, lépett trónra és teremtetett „józanabb közvéleményt“ s adott a jogreform-iránynak is fordulatot. És e fordulat többé nem volt kedvező a társasbirósági rendszernek, s a szóbeliség vezéreszméjének. A sok, szép, nagy elveket meglehetősen lealázó cynismussal és sérénységgel háttérbe szorította a megtakarítás elve, s első volt az igazságügy, melytől lemondás követeltetett.

Első folyamodású társasbiróságaink (kir. törvényszékeink) száma az 1875: XXXVI törvényczikkkel alig három évi fenállás után 102-ről egyszerre 63-ra, szállított alá; ellenben „kárpótlásul“ illetőleg az egyesbirósági mint „olcsóbb rendszer“ felé hajló speculatív szempontból járásbiróságaink száma 360-ról lassanként 375-re emeltetett s még emeltetni ezélesztatik, egyuttal ezek nagy része felruházott telekkönyvi hatósággal, a mi — aligha az intézmény előnyére — a telekkönyv túlságos decentralisatiójára vezet. Nagyszerű kezdemények után, egyszerre visszariadva, menedéket kerestünk s olyannak tetszett az egyesbirói intézmény. Szerveztük tehát a bagatellbiróságokat is egy törvénnyel (1877. XXII.), melylyel „a magyar igazságügy magna chartáját“ ²⁾ szépen behasítottuk, midőn a szolgabíró (közigazgatási közeget) a birói hatalom gyakorlásának jogával felruháztuk. Hát egyesbíró lett a szolgabíró is, noha ama nagy alaptörvényben (1869: IV. t. cz.) ünnepélyesen mondtuk volt ki, hogy az igazságszolgáltatás a közigazgatástól elkülönítettessék, s noha Seneca már megmondta volt, hogy a bíraskodás mestersége — nem szolgabírónak való. ³⁾ Ezenkívül vannak itt-ott ugynevezett békebiráink is a magánélet köréből kinevezett egyének személyében; nem sokan vannak az egész országban, s ennek is megvan a maga oka, ⁴⁾ de „vannak“ és ezek szintén — egyes-

²⁾ Méltán nevezi annak a birói hatalomról szóló 1869: IV. törvényczikket Dr. Löw Tobiás a „Magyar Igazságügy“ V. kötete 8. lapján.

³⁾ Seneca mondata: Si judicas cognosce, si regnas jube. A nép megszokta a szolgabíró parancsoló, kormányzó, quasi uralkodó közegnek tekinteni, s hát a szolgabírák is megszokták magukat olyanul tekinteni. Ez a jellemzetesség bajosan tagadhatja meg magát a cognitio körében.

⁴⁾ Egy könyvet lehetne erről írni tele szemrehányásokkal adressálva a magyar gentry-nek. De ennek mentségéül szolgál másfelől

birák. Nem kevesebb, mint háromféle egyesbiránk van már eddigelé: a járásbíró, a szolgabíró, a békebíró. Valóságos em-barras de richesse! És nem tréfa ám, hogy a kisebb polgári peres ügyekben való biráskodást az 1877: XXII t. cz.-el, illetőleg vonatkozó eljárási szabályokkal, egyuttal (pour diminuer les processus) akkép teremttük meg, hogy míg a törvényszékek ítéletei ellen a fél másod- és harmadbirósághoz fölebezhet, addig a békebírói hatáskörben a szolgabíró jogérvényes ítéletet hozhat, mely ellen csak semmiségi panasz után kereshetni jogorvoslatot a törvényszéknél (mint semmitőszéknél) a casuistica teréről kiszabott egy-két esetben, mely a legritkábban fordul elő.⁵⁾ És szó van arról, hogy a kir. járásbiróság egyesbírói hatáskörét, melynek eddig a perlemény 300 frtnyi értéke szabott határt, kiterjesszük az 500 frtnyi érték zárhatáráig.⁶⁾ És végre alig néhány hóval ezelőtt a hatodik jogászygyűlés is — tekintettel a tényleges helyzet (deficit) követelményeire — kimondá az iránti határozatát, hogy a járásbiróságok hatásköre kiterjesztendő a birtokbiráskodásra, odaértve a telekkönyvi szerkezetet is.

Ime, ez nálunk az uralkodó irány: kiváló engedékenység és bizalom az egyesbirósági rendszer iránt.

Ha nem is áll még most szószerinti értelemben, hogy „igazságszolgáltatási szervezetünk az egyesbirósági rendszerre van fektetve”⁷⁾ de az bizonyos, hogy serényen haladunk ez irányban, s maholnap megérhetjük, hogy a súlypontot csakugyan az egyesbírói rendszerre lássuk fektetve. Nem sok van már odáig.

De hová fog ez vezetni? Valjon igazságügyi politikánkkal ezen irányban haladva, végre is nem jutunk-e oda, a hová

az, hogy az 1877: XXII. t. cz. alkotásánál nem szolgált magyar vezéreszme irányadóul. Egyébiránt a békebírák sorából a francia birtokos osztály, a vidéki intelligencia, szintén visszavonult, s ez egyik főoka a francia békebírói intézmény hanyatlásának, miről a III. fejezetnél bővebben.

⁵⁾ Ha a bíró nem illetékes és mégis ítél, vagy illetékes és mégis nem fogadja el a panaszt; ha a bíró érdekelt; ha elmarasztal oly félt, ki idézve nem volt; ha az önképviselőre nem jogosított törvényes képviselője mellőztetett. Ugyancsak kövér semmiségi esetek.

⁶⁾ Törvényjavaslat a polgári törvénykezési rendtartás tárgyában.

⁷⁾ A polgári törvénykezési rendtartás módosítása iránt a magy. kir. igazságügyministeriumban tartott értekezlet eredményéről annak jegyzője, Nemes Péter, által adott ismertetés a „Magyar Igazságügy” IX-ik kötete 58. lapján.

akarva talán nem akarunk eljutni még a megtakarítási politika nyomása alatt sem?

Egy nemzet, mely létjogosultságát annak köszönheti, hogy zászlójára a jogi állam, a szabadság és culturverseny vezéreszméit tűzte és ez eszmék szolgálatában komolyan fogott munkához, intézményei s nevezetesen igazságszolgáltatási intézményei alakításánál szükségből s egy időre talán engedhet magának bizonyos latitudet az eszközök választásában, de büntetlenül az országszervezés egy pontján se ölelhet fel s nem ruházhat fel éppen fölény nyel oly rendszert, mely ama vezéreszmék szolgálatában csak bádgyadtan gyakorol hatást, vagy azokkal talán éppen bénító ellentétben áll.

Ha tehát mi igazságszolgáltatási szervezetünket csakugyan az egyesbirósági rendszere akarjuk fektetni, ez egy oly irány, a melynél igen komolyan fontolóra veendő: nem csak az, hogy az egyesbirósági rendszer olcsóbb-e? hanem az is, hogy e rendszert öelve, nem válunk-e hűtlenekké azon nagy elvek és nagy eszmék iránt, melyeket a nemzet már egyszer ünnepélyesen elfogadott és komoly pretensiói legfőbb jogcíme gyanánt igazolni ígérkezett Európa előtt?

A tudomány és az élet intelmei e tekintetben nagy óvaságot ajánlanak.

Nem henye időtöltés tehát, sőt alkalmoszerű lesz néhány vonásban constatalni, hogy szép Magyarország határain túl mit tart a világ az egyesbirósági rendszerről? erről a rendszerről, a melyre mi hazánk igazságszolgáltatási rendszerét készülünk fektetni!

II.

Megvallom: a német jogirodalom felette széles mezején — bár egész érdekeltséggel nyomoztam — csak egy specialiter az egyesbirósági rendszer kérdését tárgyaló újabb munkát találtam, az is mindössze 67 lapra terjedő emlékiratszerű könyvecske; mikor a német egység a sedani catastropha után váratlanul megvalósult, s hogy ez ne csak geographiai egység maradjon, az egész birodalom számára egy közös perrendtartás terveztetett, akkor irta Rathmann Frigyes, berlini legfőbb törvényszéki tanácsos.⁸⁾

Szerző sokáig szolgált mint egyesbíró, aztán törvényszéki bíró,

⁸⁾ „Der Einzelrichter“, einige Worte über Gerichts-Organisation und Prozess-Ordnung, von Friedrich Rathmann, Ober-Tribunalrath. Berlin, 1872. Carl Heymann's Verlag.

törvényszéki elnök, 10 évig mint Oberlandesgerichtsath, 23 évig mint Obertribunalsath, azaz legfőbb törvényszéki bíró. Imé, egy férfit, ki félszázados bírói gyakorlat után hallatja szavát és hoz elő tapasztalatainak tárházából eszméket és ítéletet a modern német jogászok és törvényhozók föllelkesítésére az egyesbíróági rendszer mellett.

Rathmann, mint az egyesbíróági rendszer valóságos fanaticus apostola lép fel. Minden jót csak ettől vár. Ő a patriarchák korabeli magasztos missio teljesítésére látja hivatva az egyesbíró, mert az valóságos atyáskodó szerepet vihet és kell is, hogy vigyen járásában. Az egyesbíró folytonos közvetlen érintkezésben áll az emberekkel, behatol viszonyaikba és velük él, oktatja és felvilágosítja, megbékélteti, megnyugtatja és a perlekedési maniából kigyógyítja őket. Ezért az egyesbíró tevékenysége a nagy közvetlenségnél fogva pozitív, míg a társasbíróságé inkább negatív. Az egyesbíró tömérdek sokat végezhet, sokkal többet, mint a társasbírósnál alkalmazott bíró; elintézheti a járásában elő 10,000 ember köréből felmerülő összes ügyeket, míg a társasbíró csak az 5000 ember köréből felmerülő pereket képes elintézni; azért olcsóbb igazságszolgáltatási közeg is; s mert az egyesbíró egyuttal jól végezhet, bátran rá is bízható minden, bátran felruházható teljes competentiával; a legnagyobb bűntények feletti bíráskodás ép úgy rá bízható, mint a kihágások feletti; nem is szabad az egyesbíró félhatáskörre szorítani, mert „Civilrichter, welche nicht auch Criminalrichter sind, büssen einen Theil ihres Adels ein“ és vétek a bírót megfosztani méltósága egy részétől; gondolják meg ezt a modern jogászok és törvényhozók, de gondolják meg különösen azt, hogy az egyesbíró intézményének fontosságát kicsinyelni a legnagyobb tévelygés, mert tudni kell, hogy az egyesbíró intézménye mily szent eredetű: nem volna szabad feledni, hogy — és ez Németországban általánosan elterjedt nézet — az egyesbíró intézménye az Isten által teremtet világrend iránti hit szüleménye. De hiába, szerző úgy találja, az emberek világnézete többé nem irányul elég tiszta valláserkölcsi szempontból; az emberek letérnek, mindinkább letévedeznek az üdvösségre vezető utról és száz szónok is egy a vége, szerző a nagyvárosoknak és különösen Berlin városának is az elikárhozástól

Lehet, hogy van még valami a német irodalom (a legkülterjesebb irodalom) messze szétterjedő birodalmában. Sőt magam is ismerék egy-két kommentárt a „Summarisch-Verfahren“-ról, a melyek azonban csak száraz promptuarium jellegével nem is érin'ik a rendszer kérdését magasabb szempontból. Egyébiránt, ha tévednék, nekem mentségemül szolgálhat, hogy szerény állásomnál fogva igénytelen vidéki város elszigetelt körében élve, csak saját könyvtáramra és katalógus-gyűjteményemre támaszkodhatom.

való megmentésére legbecsesebb eszköz gyanánt ajánlja — az egyesbiróság rendszerét.⁹⁾ S hogy ez a kenetteljes corollarium az államférfiak és publicisták (vulgo: istentelen emberek) közvéleményét is meghódítsa, ünnepélyesen figyelmeztet, hogy maga az Isten kegyelméből királyság eszméje is a nép öntudatában csak az által tartja magát teljes erőben, ha a birói hatalom és méltóság az alsó biróságnál egy ember személyében összpontosul.¹⁰⁾

Imé, ötven évi birói gyakorlat közben megérlelt egy nagy eszme: az, hogy végre is a keresztény társadalom és a királyság fundemenduma — az egyesbiróság!

Mi magyarok, jó keresztények és határozott monarchisták lévén, illő, hogy annak dicső voltát kegyelettel szürcsöljük. De mérték nélküli élvezetnek nem adhatjuk át magunkat. A királyság eszméje legfőbb és politikailag egyedül üdvöztető tantételünk, de a mi királyságunk nem csak isten kegyelméből, hanem valóságos alkotmányos királyság: a magyar király szent István koronáját nem kapja fel az ur asztaláról és teszi fejére sajátkezűleg, mint ezt a mostani német császár porosz királylányá koronáztatásakor legkegyelmesebben tenni méltóztatott. És ez a kis különbség egy nagy követ dob a büszkén előrobogó eszme hódító útjába; meg is botlik azon szerencsén. Az egyesbirósági rendszer lehet jó eszköz, jó cseletyű egy inkább absolut irányú monarchiában, de éppen az a baj, hogy atyafisága a szabadsággal — a mint ezt később igazolandom — igen gyenge lábon áll. A mi pedig a valláserkölcsei irányt illeti, azt hiszem, ennek az egyesbirósági rendszerben magában hatályosabb támasza nem rejlik, mint más rendszerben. Az a viszony, mely egykor (a patriarkák korában) a főpap és kormányzó személyében egyuttal a biróét is egyesíté, ma többé nem képzelhető ábrándozás nélkül; így personalunio álláspontjáról aranyozni újból elavult, ugyszólva elrozsdásodotteeszményt, még 50 évi birói gyakorlat nymbusza mellett is sikamlós kísérlet.

Az egyesbiróság intézménye magában Németországban a nemzeti öntudatra és szabadsági eszmékre ébredéssel kezdett mindinkább háttérbe szorulni, s ez a kor nem volt vallástalanabb, mint az előbbie. Sőt úgy látszik, az egyesbiró Németországban már igen régi időkben se volt valóságos egyesbiró, mert hiszen két esküdte (Schöffen) gyakorolta a birói hatalmat. A birósági szervezet legalantibb fokán is társasbirósági alakulat szilárdult meg; olyan volt

⁹⁾ „Gerade das Bild von der grossen Stadt Berlin führt mich zu der Ueberzeugung, dass auch für die grösseren Städte keine andere Hilfe ist, als zu Gottes Ordnung zurückzukehren, wozu ich keinen andern Weg sehe, als die Stadt in viele selbstständige Gerichtsbezirke für Einzelrichter mit voller Competenz einzutheilen.“ Rathmann i. m. 30 l.

¹⁰⁾ U. o. 33. l.

a „Dorfgericht mit seinen zwei Schöffen“, olyanok Württembergben az úgynevezett „Rüegericht“-ek, melyeknek maradványai le egészen a jelen évszázig fenntartották magukat.

A „Schöffengericht“ rendszere igen régi társasbirósági irány fejleménye Németországban. A német jogirodalmi kritika Nagy Károly koráig nyomozta.¹¹⁾ S az újabb korban Szászország volt az, mely arról a régiség mohát leseperve, korszerűbben idomított alakulattá kerekítette ki. Mi indította erre a német jogreformok vezzerfőseit, a szászországi jogászokat és törvényhozókat? Az esküdtszéki intézmény körül szerzett kétségbeejtő tapasztalatok,¹²⁾ minők nálunk is eljátszották annak hitelét a higgadt közvélemény előtt. És különös, hogy a szász törvényhozás (bűnfenyítő ügyekben) a büntettek felett ítélő törvényszékeknél meghagyta ugyan az esküdtszéket az ő eredeti alakjában; ellenben a vétségek felett ítélő törvényszékeknél megtartva a bírói és a laicus elem vegyes alkalmazásának „elvét“, valami hasonlót, de mégis valami újat teremtett, három bírót és négy esküdtet (Schöffen) rendelt és bizott meg a főtárgyaláson való bíráskodással. Quasi esküdtszéki bíráskodás ez rövid, sommás eljárással s ez Németország nagy részében tetszéssel fogadtatott.¹³⁾ De arra, hogy talán czélszerű lenne a szó teljes értelmében egyesbírók alkalmazásában keresni correctivumot s hogy megengedhető volna az igazságszolgáltatást az egyesbirósági rendszerre fektetni, a törvénykezés javításáról oly lelkiismeretesen gondolkozó szászországi jogászok, publicisták és törvényhozók még akkor se gondoltak, midőn az esküdtszéki (társas)-biróságok körüli tapasztalatok miatt elkeseredve, az igazságszolgáltatási rendszerek világának más tájairól keresgéltek elő valamit. És ez az irány (a társasbirósági rendszer javára) a jogreformok tekintetében legkényesebb német államokban se fogadtatott visszautasítólag, vagy éppen tiltakozással az egyesbirósági rendszer javára. Szászország megteremtván a modern Schöffengerichtekeket, a kedvező tapasztalatok által biztatva, maga a württembergi herczegség is átvette azt csakhamar, Sőt aközségi bíráskodás is ily társas-

¹¹⁾ Philipp's Deutsche Reichs- und Rechtsgeschichte. Harmadik kiadás. München, 1856. a 198. lapon. — Savigny: Geschichte des römischen Rechts im Mittelalter. I. 239 lap.

¹²⁾ „In einer Epoche der Verzweiflung über die „unheilbaren“ Mängel der Schwurgerichte war das neue Institut der Schöffengerichte im Königreiche Sachsen geschaffen worden.“ Gneist: Vier Fragen zur deutschen Strafprozess-Ordnung mit einem Schlusswort über die Schöffengerichte. Berlin, 1874. 169 l.

¹³⁾ „Die Neubildung erhielt ein günstiges Zeugnis von vielen Seiten“ uymind Gneist, a ki egyébiránt a szászországi jogászok és legislatoroknak nem nagy bámulója, a bírói és a laicus elem összekeverésével concipíált „Neubildung“-nak pedig éppen szigorú bírálója, de nem azért, mert ez társasbirósági rendszernek hódoló alakulat.

birósági alakulattal (Dorfgericht mit zwei Schöffen) helyi viszonyok szerinti, de nem lényeges módosítással fölelevenült Hannoverában 1852, Oldenburgban 1857, Kurhessenben 1863. évben stb.

Minden fejlődés, le az igazságszolgáltatás legalsó izéig, inkább a társasbirósági rendszer irányának hódító hatását jelöli Németországban. És a legújabb reform mozgalmak se látszanak meghozni az elismerést azon felfogásnak, hogy az egyesbirósági rendszer felé a német közvélemény valláserkölcsei érülettel hajlik; hogy ez a rendszer a jobb és olcsóbb; sőt e rendszer az, mely főtényezőként fejleszteti a hű alattvaló loyális érzelmeit és egyengeti az utat a menyországba.

Az egyesbirósági rendszer Németországban körülbelül megbukottnak tekinthető. De azért, azt hiszem, szent Péter senkinek se fogja útját állani a menyország kapujában, s ha Bismark elkárkozik, ennek lesz egyéb oka is, mint az, hogy nem osztotta fel a német birodalom térképét egyesbirósági kerületekre, mondván a német császárság udvari publicistájának és jogászának, Gneistnak: csináljatok valami ilyet, fektessük a német igazságszolgáltatás szervezetét az egyesbirósági rendszerre, mert ebben rejlik a jobb és olcsóbb igazságszolgáltatás, sőt az alattvalói hűség és menyői üdvösség legfőbb garantiája.

Nem pártolá biz ezt az irányt se Bismark, se a német jogászok tiszteletreméltó köre. Gneist megengedi ugyan, hogy az egyesbiró egymaga lenne felruházandó a kisebb, például: kihágási ügyekben de megjegyzendő! főargumentum s mintegy mentség gyanánt arra hivatkozik, hogy kényszerűség utal erre, mert a kihágások ezrenkénti, tömeges fölmerülése igen gyors és tömeges elintézés igényel s itt a laicus elem (Schöffen) alkalmatlan nehezék (Bleigewicht) volna, s szót se veszteget az egyesbirósági rendszer principális szempontból való magasztalására; arról se tud semmit, hogy ez volna az olcsóbb igazságszolgáltatási rendszer.¹⁴⁾

A német legújabb törvény a birói szervezetről, noha az bizonyára Németország legkitűnőbb jogászainak és publicistáinak alkotása, a laicus elem vegyítésével ugyan, de mindenütt és névszerint bűnügyekben a legalsó birósági fokon is a társasbirósági rendszer szerinti szervezetet ajánlott.¹⁵⁾

¹⁴⁾ Gneist i. m. (Vier Fragen stb.) 142—185 l. Megjegyzendő, hogy G. a „tömeges elintézés érdekében” is csak oly egyesbirót concedál, a kit inkább „Polizeirichter”-nek vél czímezhetni.

¹⁵⁾ A birói és laicus elem keveréke oly mixtum compositum, melyet részről a kereskedelmi törvényszéki bíráskodás körében huzamos éveken át tanulmányozva, ajánlatosnak nem találtam.

III.

Nagy tekintélyek közül Bentham, ez az egoismus fagyos alapelvén korcsolyázó nagy szellem, kergette és vélte utolérhető az egyesbirósági rendszerben a jó igazságszolgáltatás ideálját. Ő e kérdés tekintetében tovább ment, mint bárki a korabeli tekintélyes jogász-philosophok közül: ő a valóságos egyesbirót dicsőítette, a ki a tény- és jogkérdésben egyiránt egymaga ítél: tehát jury nélkül.¹⁶⁾ Ő kedvencz dogmája ormáról csak az egyesbirósági rendszert méltatta rokonszenvére. De az ő, különben hatalmas szelleme, az érdekeszme komor régióiban keringve, teljes vonzerővel és éltető melegséggel nem hatott az életre és a tudományra; inkább mint egy üstökös vonult fel a szellemi világ s névszerint a jogászi eszmélkedés horizonján és úgy is vonult el: kis körben idézett elő benső hatást vagy elragadtatást; nagy körben inkább csak bámulatot és megütközést ébresztett avval a fagyos jogphilosophiával, mely csak egy rugót, egy célzatot, egy törvényt ismer: az önérdekét.

Nevezetes az, hogy Franciaországban a békebirói intézmény tekintélye alásüllyedt, s a közvélemény, meleg kijózanodással tagadva meg a társasbirósági rendszer rovására azelőtt mérgesen elsarjadzott előítéleteket, reménynyel azon irányt üdvözli, melyet a legkitünőbb tekintélyek mindig magasztaltak, s mely szerint a súly a társasbirósági rendszerre fektetetik.

Több mint egy évtizeddel ezelőtt a francia tudós Akadémia (l'Académie des sciences morales et politiques de l'Institut de France) egy felette hasznos és nevezetes pályakérdést tűzött ki megvitatása végett annak, hogy egy törvénykezési, mint bölcsészeti szempontból minő reformok szükségeltetnének a francia polgári törvénykezés körében.¹⁷⁾ A pályadíj az Akadémia 1853. évi június 25-én tartott ülésében Bordeaux Rajmund munkájának ítéltetett oda.¹⁸⁾ És hát e nevezetes munka szerzője is, a kire e sorok írója a francia igazságügyi viszonyok és eszmemozgalom tekintetében mint legbiztosabb kritikai forrásra egész bizalommal vél hivatkozhatni, azt a közvéleményt, mely egykor Franciaországban mogorván fordult a társasbirósági rendszer ellen, olyan gyanánt jelöli, mely ma már higgadtabb szempontok uralma alatt másként ítél a felett, hogy mit ér az egyesbirósági, mit a társasbirósági rendszer. Ez a kérdés egyike a legkomolyabb kérdéseknek és az nem csak a tudomány,

¹⁶⁾ Bentham „De l'organisation judiciaire“ című munkájában.

¹⁷⁾ A pályakérdés ez volt: „Quelles sont, au point de vue juridique et au point de vue philosophique, les réformes dont notre procédure civile est susceptible?“

¹⁸⁾ A munka teljes címe: „Philosophie de la procédure civile, mémoire sur la Réformation de la justice,“ par Rajmund Bordeaux. Évrux. 1857. n. 8r. 615. lap.

hanem a gyakorlati élet kérdése Franciaországban. Az élet pedig, a gyakorlat, a tapasztalat Franciaországban, kimondta ítéletét, hogy a társasbirósági rendszer a jobb igazságszolgáltatás rendszere.¹⁹⁾ És ez az ítélet annyiival nagyobb súlyal bír, mert e kérdéssel egy nemzet se foglalkozott annyit és oly tűzetesen, mint a francia.

Az egyesbirósági és ellentéte, a társasbirósági rendszer elvi jelentőségének és iránylatának kérdése a francia jogászok és publicisták köreiben igen régóta nagy buzgalommal és kritikai szigorral megvitatott kérdés. A jogtudomány és bölcsészet, az államférfiu és a gyakorlati bíró, egyiránt hozzájárult annak minden magaslatokon és mélységeken való körülvilágításához; a francia geniusz előtt nem volt száraz, prózai, jelentőség nélküli kérdés a törvénykezés kérdése; még költők is, mint Delavigne és Lamartine stb. részt vettek, részint az „esprit de chicane“ ellen megvetésre, részint az intézmény fontossága iránt nemes felfogásra hangoló irány-költeményekkel; ily tárgyú és irányú Racine-nak „Plaideurs“ című vigjátéka is; Voltaire maró gunyjával szintén ropogtatta a perrendtartás kérdéseit, s Laboulaye nem sok évtizedekkel ezelőtt figyelmeztetett, hogy nagy tévedést követ el egy nemzet, ha féltékenyen nem őrködik perrendtartása alakulatai felett, mert ugymond, minden procedurának megvan a maga sajátlagos jellege, a kormányzati forma és szellemhez viszonyuló s e forma és szellem különösen az igazságszolgáltatási szervezetben nyilvánul.²⁰⁾ Nem mindegy valamely nemzet (s különösen a magyar nemzet) jövőjére nézve az, hogy minő rendszer szerinti igazságszolgáltatást fejleszt, nem mindegy, valjon: a társasbirósági vagy egyesbirósági rendszerre van-e fektetve az. A francziák érzéke e tekintetben régen felébredt s innen a francia procedura literaturájának hasonlíthatlan gazdagsága, hatalmas fejlődése ugy intensiv, mint külterjes irányban.

Sok nemzedék jött elő és tűnt alá azóta, hogy Beaumanoire, komolyan foglalkozva hazája jövőjének kérdéseivel, ünnepélyesen figyelmeztette honfitársait, hogy ne feledjenek egy dolgot, azt, hogy „egy ember magában bíró nem lehet!“ és ezzel — a francia (mai)

¹⁹⁾ „Ce n'est pas un vain préjugé que celui qui attribue à la pluralité des juges une chance plus grande d'une bonne justice. Cette opinion, si fortement accréditée d'ailleurs chez tous les justiciables, est fondée sur l'expérience. Qu'on le demande aux magistrats les plus expérimentés, s'ils ne trouvent pas dans l'assistance de leurs collègues un secours moral bien éloigné de cette apathie et de cette indifférence qu'on suppose très-gratuitement aux membres de nos cours.“ Bordeaux i. m. 288. lap.

²⁰⁾ „Les procédures en apparence les plus indifférentes ont toutes un caractère spécial par lequel elles tiennent à la forme et à l'esprit du gouvernement, forme et esprit qui se manifestent surtout dans l'organisation judiciaire.“ M. Laboulaye: „Essai sur les lois criminelles des Romains,“ előszó XIV-dik lap.

felfogás szerint — egy figyelemreméltó, nagy elvet formulázott.²¹⁾

Az újabb korban Béranger jelentősegteljes észlelet gyanánt constatálta, hogy minden publicista minden időben törvénykezési szabálynak tekintette, hogy a törvényszékek bírái számosak legyenek, mivel a társasbiróság már rendszerénél fogva a nagyobb felvilágosodottság (belátás) fejlesztője, az elfogultság oszlatója, a jó ítéletek legjobb biztosítója.²²⁾

Ily biztosítékot látott a társasbirósági rendszerben Bourguignon is, ki a jelen évszáz első tizedében szintén azt hangsúlyozta, hogy például, három bírótól mindig több tárgyismeret várható, mint egytől, s ritkább eset, hogy több bíró igazságtalan elfogultság által félrevezetessék.

A francia jogtudományi irodalom széles mezején is akadt azonban az egyesbirósági rendszernek két határozott szószólója.

Ezek egyike a positivizmus philosophiájának nazyszellemű megalapítója, Charles Comte, a ki „Considerations sur le pouvoir judiciaire” című, annak idejében zajt ütött munkájában az egyesbirósági rendszert már magában azért is magasztalandónak ítélte, mivel szerinte az egyesbíró — önmagára utalva — folytonosan ösztönözve van arra, hogy ismeretei körét gazdagítsa és e tekintetben nem tehet haladást, hogy abból haszon ne háramoljék az igazságszolgáltatásra, míg, ugymond, a társasbiróság körében leszavaztatik és elnyömatik talán obscurus emberek többsége által, mi elég arra, hogy a tanulási kedv kihaljon belőle. Ez az alapeszme, ez a főargumentum elméletében. Hát ez hatalmas argumentum is volna az egyesbirósági rendszer fölénye mellett, ha az élet igaztalanak nem tüntetné fel Comte azon föltevését, melyre ő mint sarkköre épített, azt, hogy a tanulási ösztön és felvilágosodottság az egyesbirósággal jár, az obscurantismus pedig éppen a társasbiróság gallérához van varrva. Arra se gondolt Comte egy egész könyv megírása közben, hogy a társasbiróságnál nem éppen úgy megy ám a szavazás, mint a politikai választási urnánál s nevezetesen a suffrage universelle oltáránál, a hol kormány- vagy párthatalom által megnyert választó szavazatát minden indokolás és felelősség nélkül dobja oda, nincs kitéve annak a kellemetlen eshetőségnek, hogy felfogá-

²¹⁾ Beaumanoire „Coutumes des Beauvoisis” cz. munkájában a középkorias francia helyesírás szerint e szavakkal: „Un hon seul en sa personne ne puet jugier!”

²²⁾ „Tous les publicistes ont regardé comme une première règle en législation, que les tribunaux soient composés d'un grand nombre de juges. Ce concours augmente les lumières, il contribue à dissiper les préventions, et il devient la meilleure garantie de la bonté des jugements.” Béranger: De la justice criminelle en France” cz. munkájában. (Bordeaux i. m. 288. l.)

sának indokai iránt az elnök vagy szavazótársa által megkérdezethessék és bíráló megjegyzések által zavarba hozathassék. Sőt ellenkezôleg a tapasztalat — Magyarországon legalább — azt bizonyítja, hogy az egyesbíró a kevésbé lelkesítô, gyors és tömeges munka közben — felette ritka kivételt concedálva — a chablonszerű munka emberévé válik; szakértô bíróársak ellenôrzése alatt nem állva, kevésbé ösztönöztetik tanulmányozásra, s (a mire különben is alig marad ideje) ismeretkörének öregbitésére. Ellenben a társasbíróság körében ama bizonyos obscurus bíró még a tanácskozás folyama alatt igen kényelmetlen helyzetbe jöhet, ha helytelen felfogásból eredô szavazatának okát meg kell magyaráznia szemtôl szemben oly embereknek, a kiknek rögtöni ellenvetéseitôl és talán megpirító czéfolatától inkább tart, mint az egyesbíró egy föllebbezés vagy semmisségi panasz tartalmától, melynek a bíróságnál még az iktató is csak külzetét olvassa. Felette ritka eset az — legalább Magyarországon ritka — midôn obscurus emberek majoritása nyomja el a felvilágosodott bíró helyesebb és jogosabb nézetét. Inkább azt lehet mondani, hogy éppen társasbírószágnál nyílik tere hódításra az igazság érdekében a felvilágosodottságnak, a tisztább bírói belátásnak, a szellemi felsôbbségnek s az obscurus bíró — éppen mert bíróársak ellenôrzése alatt áll — kevésbé gyakorolhat ottan üdvtelen hatást, sôt maga javul, kénytelen javulni, ha van benne egy mustármagnyi nemes ambitio. Az egyesbíró, ki magára áll bírói hatalma körében, ki lelkesíti és (erkölcsileg) ki kényszeríti tanulmányozásra, ismereteinek öregbitésére, a szellemi fokozatokon való emelkedésre? Senki.

Lerminier a másik nevezetesebb francia író, a ki az egyesbírószági rendszer mellett nagy határozottsággal lépett volt fel Franciaországban. Ő a jobb igazságszolgáltatás postulatuma gyanánt követelte, hogy a francia igazságszolgáltatás az egyesbírószági rendszerre fektetessék. Nem közönséges, de extravagans szellem volt. Nevezetes arról, hogy ő állította vala fel azt a különös tantételt, mely szerint: a jurisprudentia nem egyéb, mint az okoskodás dolga (*chose de la raison*) s így nem egyéb, mint: tudomány, rendszer, geometria, logica! Hol látunk — ugymond — egy geometrát, a ki a feladvány megoldása végett más szakértôkkel tanácskoznék? Az ész művelete, az okoskodás: egyéni dolog: általános törvénye: az unitas! Imé, ez az ő alapeszméje. Érdekes és vonzó eszme; de mily könnyen ad absurdum vihető a bíráló okoskodás mezején ez az igazságszolgáltatás, melyet körzövel és, ugyszólva, arasszal lehetne — állítólag — odamérni! Elfelelte Lerminier, hogy a mértan mily positiv és állandó alapon, ellenben a jogtudomány az élettal folytonosan fejlô alapokon mozog, s hogy a míg a geometra tudománya

a világon mindenütt azonkép értékesíthető tudomány marad, addig bátran mondhatni, hogy alig van nagyobb képtelenség, mint például, egy — nemzetközi perrendtartás. A jogtudomány világában is vannak itt-ott sarkpontok gyanánt kristályosult igazságok, általánosságok és körülbelől állandóknak vehetők. De azok az ugynevezett maradandó jogelvek inkább az elméleti sphaerában fekszenek. A törvénykezés maga pedig s nevezetesen az egyesbíróági rendszer kérdése nem tárgyalható haszonnal csupán elméleti alapon. Az élet és — annak irányzója — a nemzeti geniusz más Franciaországban, más Angliában, más Németországban, más Magyarországon. Másnak kell lenni a törvénykezésnek is a hazai követelmények szerint. Lermnier-n kívül nem is foglalkozott soha senki se azzal az eszmével, hogy a törvénykezés nemzetközileg unificálható volna. Sőt ez eszme ellen a nemzeti szabadság és önállóság nevében az újabb korban épen Franciaország egyik legnagyobb tekintélye tiltakozott, komolyan figyelmeztetvén, hogy csak szolganép nem tart igényt arra, hogy saját procedurájával szabályozza jogéletét és jogrendjét.²³⁾ Lermnier genialis okoskodásával tulszárnyalt minden nehézségen. A jog bölcsészetről irt munkájában a bíróági szervezés kérdésének egy tartalmas fejezetet szentelve,²⁴⁾ merészen tulszárnyulta Bentham és Charles Comte eszmemenetét is, a mennyiben nemcsak azt vitatta, hogy az egyesbíróági rendszer absolut fölénynyel bír, hanem azt is, hogy e. minden mást fölöslegesség homályába viasszaszorító „tökéletes“ rendszer logikai következménye szerint minden jogorvoslat egyszerűen és föltétlenül eltörölendő.

Megjegyzendő azonban, hogy míg Bentham — és e tekintetben ő egyedül áll — rendszerében oly egyesbíróról beszél, a ki a tény- és jogkérdésben egyiránt és kizárólag egymaga ítél, tehát valóságos televér egyesbíró, addig Charles Comte és Lermnier maga is az egyesbíró csak a jogkérdés tekintetében véli a bírói hatalom gyakorlásával megbizandónak, a ténykérdésbeni bíráskodást maguk is esküdtszékre (tehát társasbíróságra) kívánták bízni, Lermnier e tekintetben is — nem tagadhatva meg túlzásra ragadó hajlamait — egy újító eszmét fűzvén elméletéhez, azt, hogy a civil jury nem annyira közpolgárokból, mint inkább arbiterek és szakértőkből lenne összealkotandó változó számmal és a pertárgy természetéhez képest.

²³⁾ „On chercherait vainement dans l'histoire l'exemple d'un peuple qui, sans avoir perdue son indépendance et son existence nationale, ait adopté la procédure d'une autre nation,” ezt hangsúlyozza Bordeaux (i. m. 36. l.) magas értékre emelve egy más francia írónak, Meijer-nek „De la codification en général et de celle de l'Angleterre“ stb. cz. 1830-ban megjelent munkájában kifejezett hasonló reflexióját.

²⁴⁾ M. Lermnier: „Philosophie du droit“ V-ik könyv, 4. fejezet: „du Probleme de l'organisation judiciaire.“

Mindketten, úgy látszik, oly egyesbíró eszméje után indultak, minő valaha a római praetor volt, a ki csak a jogkérdés tekintetében gyakorolt bírói tisztelet. De az angol civil-jury példája is csábította őket. Minden okoskodásuk corollariuma az volt, hogy a francia igazságszolgáltatás javítására legbiztosabb tényezője az egyesbírói rendszer.

Az eszmeharcz, melyet Bentham, Charles Comte és Lermnier az egyesbírói rendszer melletti igazgató fellépésükkel Franciaországban felidéztek, egyike a legérdekesebbeknek s ha a német jogirodalom nem méltatta azt specialis tüzetes tanulmányozás által oly figyelemre, mint talán megérdemelte volna, az mit se veszített fontosságából, reánk nézve pedig éppen hasznos és időszerű arról tudomást szerezni és constataálni, hogy ez eszmeharcz Franciaországban már el is dőlt a társasbírói rendszer javára,

A legtekintélyesb és leggyakorlatibb francia jogászok és publicisták: Bourguignon, Montesquieu, Bodin és — a kik közé a genfi törvénykönyv alkotója is számítható — Bellot, valamint az újabb korban Bérenger és Bordeaux stb. mind és határozottan a társasbírói rendszer fölényét ismerték el s nyomatékosan szállottak szembe Bentham, Charles Comte és Lermnier okoskodásaival,

Bodin, a ki a francia publicisták és jogphilosophok sorában a maga idejében oly kitűnő és maradandó hatással működött, felette komolyan, a mély meggyőződés s hazafias féltékenység hevével tiltakozott azon iránylat ellen, mely a francia igazságszolgáltatás szervezésében az egyesbírói rendszer számára előszeretettel látszott szélesebb tért, uralgó alkalmazást előkészíteni. Nemcsak egyszerűen rosznak, de veszélyesnek találta ez iránylatot, s óvni kívánta attól Franciaországot. A köztársaságról írt munkájában, mely annak idejében a francia társadalom minden rétegébe elhatolt, ünnepélyesen figyelmeztetett, hogy „a népekre és következöleg a társadalomra nem méretnék nagyobb csapás, mint ha a bíróságok (általában) egyesbírókkal szerveztetnének.“ Szerinte az alapos és részrehajlatlan igazságszolgáltatás iránti biztosíték a társasbírói rendszerrel jár, s egyuttal elengedhetlen követelmény: a bírói testületek állandósága; mindig nagy különbség volt és lesz a közt, midőn társasbírói ítélet, cum universi iudices constituunt és a közt, midőn singuli sententiam ferunt; egyesbíró ítéleténél mindig nagyobb tekintéllyel és kételyeket oszlatóbb hatálylyal dönt a társasbírói ítélete; az egyén gyűlöletes mindenhatósága, melyhez az egyesbírói rendszer ajtót nyit, kellő korlátait csak a társasbírói rendszerben találja meg.²⁵⁾

²⁵⁾ „Le plus grand de tous les malheurs pour les peuples, et par conséquent pour l'État, serait que les charges de judicature fussent uniques. Il est nécessaire que la justice distributive soit remise à des corps

Kétségkívül a társasbirósági rendszerrel se jár a csalhatatlanság isteni tulajdona; de minden népnél meggyökerezett közhit, a tapasztalat által szentesített köznézet, hogy jobban el van igazítva az az ügy, a mely felett például három bíró tanácskozott és mondott ítéletet, mintsem az, melyben csak egy bíró magára ítelt. A hol ki van zárva az eszmecsere, a megvitatás, az ellenőrzés, onnan nem várhat a nép alaposabb és igazságosabb ítéletet; nem is vár, s innen származtak nálunk a sommás bíróságok ítéletei elleni tömeges fölebbezések. Baj, mely a francia jogászok és törvényhozóknak is gondot adott, de egyszersmind utmutatóul szolgált arra, hogy melyik a megnyugtatóbb irány. Bourguignon e tekintetben a legtermészetesebb okoskodás corollariuma gyanánt követelte a társasbirósági rendszer elsőbbségét már csak azért is, mert az elfogultság mégis csak sokkal ritkábban fog több bírót félrevezethetni, mint egyet.²⁶⁾

Montesquieux, a római praetorok korából származtatott jogtörténelmi tanulság hangsúlyozása mellett, politikai szempontból is határozottan elítéli az egyesbirósági rendszert. Nem kevesebbet, mint azt mondja ő, hogy e bírósági rendszer csak a despoticus kormányzathoz való, az rokonul vele természetesebben; olyannak bélyegzi azt, mely jó eszköz lehet a szabadság ellen.²⁷⁾ Mily komoly intelmet tartalmazó, mily megdöbbentő ítélet! Az egyesbirósági rendszer előszeretettel való felkarolása által, a szerint, igazságügyi politikánkkal egy oly iránylat vágányaiba siklanánk át, mely a szabadság elvében nem nyer igazolást, sőt azzal incompatibilis. Ily tényezőt pedig mi magyarok, a nemzeti intézmények körébe nem vehetünk fel különös előszeretettel. Ha nem elégednénk meg annak mellékes, szükségből elfogadott alárendelt alkalmazásával, tovább mennénk, mintsem szükség és szabad. Ha megérnök, hogy a magyar igazságszolgáltatást csakugyan az egyesbirósági rendszerre lássuk fektetve.

perpetuels. La multiplicité des membres diminue le pouvoir de chacun et donne au contraire plus de force et de dignité à l'ensemble. Un seul homme peut être corrompu; il est difficile d'en corrompre plusieurs. L'expérience fait encore connaître que des lumières que les juges se communiquent, que des raisons débattues dans les opinions produisent un plus grand jour et des jugements meilleurs." stb. Abrégé de la république de Bodin I. k. 3-dik könyv, 13. fejezet.

²⁶⁾ „On trouve toujours plus d'instruction dans trois juges que dans un seul, et . . . il est beaucoup plus rare que plusieurs juges soient simultanément entraînés par une injuste prévention" stb. Bourguignon „De la Magistrature en France" cz. munkája III. része 2-ik fejezetében.

²⁷⁾ „Un tel magistrat (unique) ne peut avoir lieu que dans le gouvernement despotique. On voit dans l'histoire romaine à quel point un juge unique peut abuser de son pouvoir." Montesquieux: Esprit des Lois. Paris, 1864. Firmin et Didot frères. 70. és 71. lap.

akkor Magyarország jogászai és legislatorai egyszerűen nem veszik számba egy oly tekintélynek, mint Montesquieux, felette komoly intelmét.

A francziák számbavették azt s óvakodtak attól, hogy igazságszolgáltatásukat az egyesbirósági rendszerre foktassék; mert tagadhatlan az, hogy a francia békebirák mint egyesbirák, jelentékeny illetékességi körben gyakorolják ugyan a birói hatalmat, de ez intézmény az igazságszolgáltatási szervezetben nem bir alapvető jelentőséggel; nem arra, hanem kiválóan a társasbirósági rendszerre van fektetve az igazságszolgáltatás és ha egyidőben nagy remények köttetnek is amaz intézmény jövőjéhez, életképességéhez, regeneráló hatásához, a reményeket nem igazolta az élet, sőt, mondhatni, kegyetlenül kigúnyolta. Bizony nem tette az fölöslegessé a társasbiróságokat. Megtűrik a francziák is „a gyors és tömeges elintézés érdekében“, de nem azért, mert az egyesbirósági rendszer principialis értéke imponál. Nem! hiszen ez még csak nem is a legegyszerűbb igazságszolgáltatás, minőnek azt apostolai rajzolták volt. A francia békebirósági codex eredetileg 47. §-ból állott; az 1838. évi máj. 25-ki törvény csak 22-vel szaporította, melyek részint az eljárást, részint az illetékességet szabályozták. De bármily egyszerű, világos értelmű czikkelyek valának is ezek, a francia békebirák eljárása, illetőleg az élet, egyik controvers kérdést a másik után idézte elő, egyik commentárt a másik után tette szükségessé. Ki hinné, hogy arra a 47 meg 22 összesen: 69. §-ra vonatkozólag írt commentárok száma és kötetei felülmulják mindazt, a mit az egész régi proceduráról Franciaországban összeírtak.²⁹⁾ Igen, mert a „juge de paix“ is csak egyesbíró, a ki a gyors és tömeges elintézés szükségessége által zaklatva, mindig magára hagyatva, birótársak ellenőrzése és támogatása nélkül — ugyyszólva — fegyelmetlenül gyakorolja a birói hatalmat, mi több, igen sok ügyben a fölebbezés kizárása folytán végérvényesen dönt, s döntvénye, mely semmiségi panaszszal csak ritkán támadható meg, annál kárhozatosabb. A rendszer, mely egy ember kezébe adja a legnagyobb hatalmat, ez a rossz; csak mellékesen megtetőző az, hogy a francia békebirák (mint nálunk a szolgabírák) választás által nyervén tisztöket, sógorság és komaság útján, sőt még rosszabb uton is, sok helyt oly emberek kezébe kerül a birói hatalom, a kik se kellő hivatással, se függetlenségérzettel nem bírnak.

Még a jelen évszáz elején némely francia írók nem győzték eléggé magasztalni a békebirói intézményt. Ma már nincs magasztalója mazában Franciaországban sem. Senki se tagadja, hogy az egykori remények csak részben valósultak meg, s az intézmény, a juge de paix, a francia egyesbíró, egykori rajongzó apostolainak

²⁹⁾ Bordeaux i. m. 393. l.

fellengős leírása és dicsőítései ma már csak szomorú mosolyt keltenek a komoly bírálóknál.²⁹⁾

Bordeaux szerint, ki a francia békebírói intézményt magában rosznak nem tartja, de annak valamely nagy fontosságot általában nem tulajdonít, a békebírói hivatáskör iránti lelkesedés Franciaországban kihalt, annak tekintélye aláhanyatlott; a vidéki intelligens és jellemes földbirtokosság nem is vállalkozik többé a békebírói tisztre; a mai francia békebírák majdnem mindenütt volt törvényszéki jegyzők (greffier), sőt volt végrehajtók (huissier) és simplex kenyérkeresők köréből kerülnek ki; se kellő képességgel, se kellő tekintéllyel nem bíró emberek bíraskodnak mint egyesbírák, magukra, bírótársak ellenőrzése nélkül, a fölebbzés korlátozása folytán souverain hatalommal és az igazságszolgáltatás ezen neme siralmas egy látvány . . . c'est la un déplorable spectacle.³⁰⁾

IV.

Plato tanította volt, hogy jó bírák a legroszabb törvényeket is türhetőkké tehetik s hogy a jó ítélet nem annyira a törvény, mint a felvilágosodott bíró érdeme. Ma is igen jó „igazság“ az némelykor megnyugtatóra a rosz codicatoroknak.

Hajdan, az arbitarius igazságszolgáltatás korában (nevezetesen a középkortól egész a Plato koráig) talán minden a bíró belső értékétől függött, ma szintén sok, de nem minden és nem elhatarozólag függ attól.

Plato igazsága 2000 évnél régibb fényvel ragyog és kápráztatja az ember szemét. De hol vannak a viszonyok, melyek közt a bölcsész contemplatiói arra vezettek? Ma, a vasutak, gőzhajók, távírdák, photographia, telephon stb. korában, hasonlíthatlanul fejlettebb társadalmi, kereskedelmi, forgalmi stb. viszonyok közt, midőn az élet rendszeresítő hatalma szabályoz mindent; midőn a cultur-élet az igazságszolgáltatást olyan szükségletté avatta minő a mindennapi kenyér és a levegő, ép azért annak szigorú rendszerezéséről is (codificatio) gondoskodván: a bíró belátásával s egyéni tulajdonaival nem emelkedhetik felül jogrendszeren, jogelveken, írott törvényeken; alaki és anyagi jogrendszer szorítja roppant hatalmát meghatározott irányba. Ma számbavételt követel egy más, körülbelől erősebb igazság, az, hogy egy rendszer, egy intézmény s főleg az igazságszolgáltatás birodalmában alapelvei irányával, jó vagy rosz

²⁹⁾ „Des juges de paix! Qui n'a présent à la mémoire les brillants portraits que tracèrent de ces magistrates les législateurs d'il y a cinquante ans? Quoi de plus séduisant que l'idée qu'on avait conçu de cette magistrature patriarcale? Pourquoi faut-il que ces pompeuses descriptions n'excitent plus que le sourire, que ces flatteuses espérances n'aient été réalisées qu'en partie?“ Bordeaux i. m. 143. l.

³⁰⁾ U. o. 144. 145. 146. l. l.

hatásával, észrevétlenül keresztül tör az élet makacs realismusán is. Egy híres francia publicista és történetíró, kinek nem szükség politikai tanait föltétlenül helyeselnünk, hogy egy jeles mondatát idézzük, s a ki nemzete történetének megírása közben bő alkalmat talált hazája sokféleképen reformált és újból-reformált intézményeinek hatását az élet (história) adatainak alapján objectív philosophi szempontból mérlegelni, e pár szóval formulázta ez igazságot: „Les institutions valent moins par leur application que par leur principe.”³¹⁾ És ez igaz! Ne kápráztassuk szemünket Plato elavult igazságával. Egy alapjában rossz igazságszolgáltatási rendszer kínzó hatását az életre soha se fogja kornnkban megszüntethetni a legderekből birói kar se, mert a mai, positiv törvények és szabályokhoz kötött biró egyéniségéből nem merithet számba a rendszer szentesített uralmával erőly küzdelemre, mely az egyéni felfogás dictaturájához vezetne. Ma már a principiumok hatalma szabályoz és intézi az emberiség sorsát s az individualismus napja leáldozott a középkorral.

A biró, kit nem csak hitvány kenyérérdek, hanem nemesebb hivatásérzet csatol a birói pályához, áldásos hatást gyakorolhat és sokat javíthat is jeles tulajdonaival, de a legderekből se vállalkozhatik arra, hogy az uralkodó rendszer paralysálására rendszeresített tevékenységet irányozzon. Ez forradalom lenne a szentesített principium (a törvény) uralma ellen. Ha megengedhető volna is, hogy a közhatalmak mai rendszeres felosztása mellett a birói hatalom túlszárnyalja természetes határait s corrigáló czélzattal vagy bármily czímen a törvényhozó hatalom körébe vágjon, akkor is sisyphusi munka lenne ez. Az egyesbiró pedig, a ki a világon mindenütt túlterheltek, épen örvend, ha az igazságszolgáltatás szárazmalmában „a gyors és tömeges elintézés” rabolját napról napra elvégezheti.

Szép Magyarország 5000 □ mértföldet ölelő határai közt sok derék férfit szolgálja a közügyet a járásbirói, tehát egyesbirói, hatáskörben. Egyet kivéve, nem emlékszem, hogy valaha közölük valaki érdemeinek nyilvános elismerése által kitüntettetett volna. Pedig hasonló érdemes hány van még köztük! Szerény fizetés mellett tömérdek teendő és felelősség által terhelve, senki által se (vagy legfőlebb az ügykezelés megvizsgálását érdekeltséggel végző törvényszéki elnök által) lelkesítve, küzdenek minden oldalról nehezített állásukban, s nem csekély érdemük, hogy a magyar igazságszolgáltatás az egyesbirói vonalon nem rosszabb, mint akár a francia, akár más nemzet egyesbiróinak igazságszolgáltatása. Küzdenek s küzdelmük — nem szólok a simplex felfogásu ouvrier-kről — valóságos önfeláldozás. Az emelkedettebb felfogásuak közül egy se

³¹⁾ Louis Blanc: „Histoire de la revolution Francaise.” Bruxelles. 1847. Melin. Cans et Co I. k. 146. l.

fogja tagadni, hogy a melyre szentelték magukat, az egy kietlen munkakör, a szellemet vászló és kifárasztó, a magasabb hivatás-érzetet és felfogást gyakran kiméletlenül elnémitó, észrevétlenül lassanként a chablonszerű felületes munka vontatókötelére fűző; egy komor regio, melyben az eszmecsere hangja soha meg nem csendül; egy néma kör, a melyben a bíró, mint egy saját köréből kizárt lény, forog, előbb-utóbb elkomorodva és elfásulva örökös magánszerepében. A felek, legtöbbszörre a társadalom alsóbb rétegéből előjövő felek vitatkozása, gyakran ildomtalan és igen izetlen feleselése, nem nyújthat valami lelkesítő kárpótlást a pályatársak emelkedettebb szellemű, ünnepélyes véleménycseréjeért, melyet az egyesbírói hatáskörben örökre nélkülöznie kell. A legkitűnőbb bíró is az egyesbírátság szerinti igazságszolgáltatás körében gyakran érzi, hogy magárahagyatott (önálló) állapota egy lehangoló mostoha állapot; érzi a lélekelevenítő véleménycsere hiányát; nélkülöz az egymásra özőnlő feladatok közepette egy erkölcsi támaszt, mit csak pályatársak köre nyújthat és végre is souveraine hatalma és felelősségérzete súlya alatt, szemben a zaklató élet követelményeivel, kifáradni és rugékonyságában elnyeredni érzi szellemét. Egy kietlen, felületes serénykedésre zaklató, szellemrongáló bírói hatáskör ez és legkevésebbé alkalmas arra, hogy abból a jobb igazságszolgáltatás felsarjadzását várassuk. Sőt ellenkezőleg! Ez egy ábránd, mely magával ragadta volt a franczia nagy forradalom fellengős philosophjait is, a mely azonban azóta a Szajna partjain is szétszórt azon észzelettel, hogy a mi az egyesbírátságban kiválóan jó, az tulajdonkép a nyilvánosság, szóbeliség és közvetlenség, oly attributumok, a melyek ép úgy, sőt még hasznosabban érvényesíthetők a társasbírátság körében.

Machiavellitől kezdve, ki szintén a társasbírási rendszer mellett nyilatkozott, s Montesquieux-től fogva, ki az egyesbírási rendszer belértékét és tenorát illetőleg a szabadság geniusához is kérdést intézett és oly kedvezőtlen választ kapott, a legtekintélyesb jogphilosophok, törvényhozók és publicisták véleményének harmóniájában kristályosult igazsággá vált, hogy a cultur-élet követelményeinek megfelelő igazságszolgáltatás garantiái a társasbírási és nem az egyesbírási rendszerben rejtjenek.

Res judicata! . . .

Az egyes bírási rendszer szerinti igazságszolgáltatás, mely végre is sok tekintetben csak arbitrius igazságszolgáltatás marad, a patriarchalis kor tiszteletre méltó maradványa, s talán lehet is venni valami hasznát ma is. De arra alapítani egy civilisált társadalom igazságszolgáltatását, ez nagy anachronismus volna. Ni-

is ma már Európában csak egy igazságszolgáltatás, mely kiválóan e rendszerre van fektetve — a török igazságszolgáltatás.

Ez példányszerű — a maga nemében.

A török igazságszolgáltatás egy oly öreg ázsiai fán terem, a melyet még Allah profétája ültetett. Ez a Korán. Vallási és polgári codex egyszersmind Theocraticus légkörben az ő őseredetiségében csörgedező, de nagyjában már elposványosodott jogforrás. A dogma elvének uralma alatt elmerevült jogszabályok rudimentai. Egy törvénykönyv, mely — kell-e mondani? — semminemű rokonságban se áll se a római joggal, se a Code Napoleonnal, se a Verböczy háromezrétéves codexével, se az osztrák polgári törvénykönyvvel.

A Korán pedig nem ismer csak egyesbíró, még pedig valóságos egyesbíró, ki a jog- és ténykérdésben egymaga ítél. Ez a kadi.

Van ugyan mellette két adúl (jegyző), de ezek csak hivatalos tanúk gyanánt szerepelnek: ministransok a muzulman justitia templomában.

A katil (írnok) még kevésbé gyakorol befolyást, nem is sok papírt és tintát fogyaszt, a mi magában nem volna szerencsétlenség.

Ha a panaszló egyedül jelenik meg a bíró előtt, az kérelmére küldi az ő csauz-át (végrehajtóféle ember) az alperes után, a kit az elő is hoz aztán — ha meg kell lenni — a fülínél fogva is.

A tárgyalás szóbeli és nyilvános, a mi, ha volna ottan társadalom és közvélemény, talán érne valamit.

A felek személyesen kell, hogy előadják ügyök állását; kiveszekedhetik magukat ügyvéd nélkül is; nincs is ott eféle emberek rendjének hire se, hogy fokozza a török igazságszolgáltatás nyomorúságait.

E nyomorúságoknak nem főoka, de azokat megtetézi az, hogy a kadi nem valami felelősségre vonható polgári állásu egyén mert hiszen ő tagja az ulemák szent testületének, a melynek élén a mufti áll. Az igazságügyminister pedig ős idők óta a seik-ul-izlami a nagy mufti volt, a kinek mint legfőbb állásu főpapnak és rendesen az udvari pártok viszályai közt szereplő embernek, persze fontosabb dolgai voltak, hogy sem utána nézhetett volna: valjon miként sáfárkodnak az ő egyesbírái?

Ezek a „nemzeti bölcsek“ aztán alkottak belátásuk szerint bírói gyakorlatot és hát ily precedensek és a Korán alapján osztják annyi századok óta az igazságszolgáltatás áldásait minden muzulmán, de osztják minden oly esetben is, midőn muzulman lép fel keresztény, vagy más nem-muzulmán vallásu egyén (raja) ellen.

Az illetékesség csak akkor változik, ha a peres felek közül egyik se követője a proféta vallásának, midőn a keleti orthodox felekezeten levők ügyében azok konstantinápolyi patriarchája bírskodott, mint szentszék, a zsidók pereiben az illető rabbik, a külföldi egyének felett pedig saját államuk követői és consulai.

Mihelyt azonban az egyik peres fél muzulmán, eo ipso az egész peres ügy a török egyesbíró illetékessége körébe esik. Ez a competentia pedig méltán nevezhető határtalannak; mert polgári vagy peres ügyről van-e szó, melyik kerület vagy tartományban honos a peres fél, vagy fekszik a pertárgy? mindez nem kérdés. Minden kadi a török birodalomban minden követelésre nézve (anti-territorialismus) illetékes, mert az igazság a Koran szerint nem annyira az uralkodó, mint inkább Isten nevében szolgáltatik, Istennek pedig mindenütt, a hol a Koran tanai hirdettetnek, vannak hű és bölcs szolgálói, a kik bármilyen kérdésben képesek bíraskodni.

Csak egy feltétel vet korlátot, az, hogy mind a két félnek meg kell jelenni a kadi előtt, mert kihallgatatlanul csakugyan a török bíró se tartja okos és istenes dolognak valakit elítélni.

Legfőbb bizonyíték a tanubizonyíték, oly abszolút hatálylyal, hogy annak majestása előtt minden okmány ereje összerogy, ha még egyszer oly hiteles és világos volna is. De a raja, a nem-muzulmán tanu bizonyítékát a török kadi mindig érvénytelennek tekintette. A török egyesbírák „hitlenek“ tanuvallomását a Koran szellemében még akkor se ítélték komolyan vehetőnek, midőn erre nézve a zultán rendeleteiben törvény rendelkezett.³²⁾

Főlebbezésnek — noha az nincs merőben kizárva — alig van hire, pedig Keleten a fiscalis érdek nem állott a jogorvoslat útjába bélyeg czímén vámot szedni; hanem hát a főlebbezésnek nincs sikere, sőt következménye gyakran súlyos büntetés azon erkölcsi célzattal, hogy főlebbező tanulja meg nem kétkedni a kadi bölcses-

³²⁾ A szomorú véget ért Abdul-Medzsid szultán emlékét mindig díszszel jelölendi az a tény, hogy 1839. évben a török birodalom főpapjait és főurait, tartományok, városok és községek előljáróit és nagy néptömeget gyűjtetvén a gülhanei kioszk (tulipánok kioszkja) körébe ott kihirdetetté azt a hattiserifet, mely engedményekkel az európai korszellem iránt a török birodalom regenerálásához talán az első lépés lehetett volna; abban mondatott ki, hogy minden alattvaló élete, becsülete, vagyona biztosítva, az igazságszolgáltatás rendszeres és nyilvános legyen stb. De ő is csak 1853. évben merte elrendelni azt, a mitől addig a törökök fanatizmusa miatt tartózkodott, azt, hogy a bíróságok előtt a raják is érvényes tanubizonyyságot tehessenek. Az 1854. évi febr. 18-ki hattihumaiun újból rendelkezett eziránt, akkor rendelvén el vegyes törvényszékek alkotását is muzulmánok és raják közt, valamint a különböző felekezetű raják közt felmerülő ügyek elintézésére. Mind hiába! A pasák és kadik (absolutismus és egyes-bíróság rendszere) egymás kezére dolgozva, ezer meg ezer akadályt gördítének a reform-irány elibe, s a zultán törvénye papírmalaszt maradt.

ségében és — a melyből az meritett — a szent jogforrás a Korán tisztaságában. Így aztán a főlebbezési jog is — iszap alá került.

A muzulman igazságszolgáltatás ekép három főalapelven sarkallik: egy bíró, egy competentia, egy foku bíróság.

Ime, egy nagy birodalom, a melynek igazságszolgáltatása igazában az egyesbirósági rendszerre van fektetve, mely tulajdonkép nem is áll egyébből, mint az egész birodalmat átölelő egyesbirói hálózatból, mihez csak utóbbi időkben engedélyezettett néhány kereskedelmi törvényszék franczia mintára.

Semmise állott utjába az egyesbirósági rendszernek Törökországban, hogy belső principialis értékével kifejlődjék, s megtegye szolgálatait egy derék nemzetnek.

Szegény derék nemzet, magyarok testvére — pusztulóban! Miért? Mert szép birodalmában minden derekas fejlődés, minden belső állami consolidatio utját állotta a dogma, s igazságszolgáltatása ájulásba ejtette az életet, majd a kétségbeesés karjaiba taszította a népeket.

Az egyesbirói rendszer Keleten megtette szolgálatait — az absolutismusnak és a fanatismusnak.

Minden rosznak és minden szerencsétlenségnek a Keleten, ha nem is egyedüli, de egyik legfőbb oka a hirhedt kadi-igazságszolgáltatás; mert bizonyára tény, hogy az az ottani, az egyesbirósági rendszerre fektetett igazságszolgáltatás, midőn a szorgalom gyümölcsét s a kedély és tűzhely nyugalmát gyarlón védve vagy épen oltalom nélkül hagyva, mindenkit az egyéni önvédelmi erő támaszára utalt és embert emberrel folytonosan fenyegetőleg szembeállított: egyuttal a társadalmi consolidatio derekas kifejlődését megakadályozta, az életet egy nyomoruságos küzdelemmé és permanens kínos izgalommá, a politikai szolgaság igáját annál tűrhetetlenebbé, az alattvalóknak egy közös jólét és honszeretet érzetébeni egyesülését lehetetlenné tette.

Semmise tette a török birodalomban élő annyi millió nem-muzulmán alattvaló előtt gyűlöletesebbé az állameszmét, mint az egyesbirói igazságszolgáltatás, mely alapelvében semmi correctivummal se bírva, képtelenségig elfajulhatott, s a politikai szolgaság érzetét a jogbiztonság hiányának lázító érzetében tüzesítette folytonosan. Ez dűhitette a népeket háborgó elemekké. Főleg ez: a kadi-k önkénye robbantotta fel a boszniai és hercegovinai lázadás aknáit is, mely mozgalom aztán minden hősiség mellett elvezetett a plewnai és st. albanoi catastrofhához.

Mily intelem! . . . Méltó, hogy számbavegyük azt, midőn komoly pretensiókkal lép fel nálunk az opportunitas pirosítójával szépített kísértet azon eszmében, hogy igazságszolgáltatásunk épen

az egyesbirói rendszerre volna fektetendő. az egyesbirói hatáskör lényegesen szélesbitendő. S méltó komolyan vennünk, hogy míg Montesquieux e rendszert mint nem a szabadság szolgáloját politikai szempontból elítélte, másfelől — hivatkozom erre a tekintély-bálványozók kedvéért — a procedura philosophiájáról irt, a francia akadémia által megkoszoruzott munka szerzője, tehát egy igaztektintély napjainkból, csak néhány sorban ugyan, de gúnynyal mutat rá a török igazságszolgáltatásra, mint rettentő bizonyítékra az egyesbirói rendszer apologistáinak okoskodásaival szemben.³³⁾

A dolog általában úgy áll, hogy a külföldi jogélet és jogirodalom mezején bámerre fordulunk tanulmányunkkal, az egyesbiróság iránti bizalmunkat épen nem fokozó, sőt igen szigorú óvatosságra intő adatokkal és észleletekkel ismerkedünk meg. A critical szempon tot szélesebb horizon közepén állitva fel, talán sikerült e szerény essayval eléggé körülvilágítani ezt a kérdést, mely körülbelöl egyike legfontosabb és talán legsikamlósabb napikérdéseinknek.

De számot kell vetnem a valószínű ellenvetéssel, mit az egyesbirósági rendszerhez bizalommal hajló iránylat hívei tehetnek, t. i. hogy csak a külföldi szempontok madártávlátával csalódásba ejtethetjük magunkat, hogy mások levén viszonyaink és génuszunk, a honi szempont és követelmény mértéke is más és az nem vehető semmibe.

Jogos ellenvetés: elismerem. S bár számba vennék mindig a legnagyobb szigorral, azok, a kiknek kezébe van letéve a magyar jogintézmények sorsa!

Tehát magyar jogintézmény-e az egyesbiróság szerinti igazságszolgáltatás?

Lássuk pár vonásban azt is a következő fejezetben . . .

V.

Magyar jogtörténelmi szempontból érdekes mindenekelőtt constatálnunk, hogy a magyar igazságszolgáltatás elejétől fogva mindig a társas birósági rendszerrel fejlett, s nem ok nélkül, nem véletlenül, hanem mert ez az alkotmányos politikai rendszerrel kétség kívül atyafiságosabban harmonizálónak bizonyult.

És mert a társasbirósági rendszerhez ragaszkodó irány hazánkban következetesen és öntudatosan követett irány maradott, a magyar procedura történelme és philosophiájának magaslátáról ez az irány constatálható hazainak és történelminek.

³³⁾ „Bentham et ceux qui l'ont suivi ont-ils songé que leur théorie du juge unique faisait la base de la justice á la turque?” Bordeaux i. m. 291. l.

Ez oly tény, a melyre a magyar jogtörténelem az Árpád-kori fejlődés mozzanataitól le 1848-ig meggyőző adatokkal világít.

Csak át kell lépnünk a mezsgyén az 1848 előtti jogtörténelmi fejlődés mezejére, s azonnal meggyőződhetünk erről.

Nem mondok új dolgot, mindenki tudja, a kinek tudni illik, hogy a bíróságok hazánkban — s talán hozzátehetjük: ép úgy, mint különösen Angliában és Franciaországban — legelőször a király körében nyertek alakulatot. Az is bebizonyított dolog, hogy már az Árpád-királyok idejében ott volt a magyar király mellett a comes curialis, a későbbi országbíró, a kinek ítélő mestereiből és főrendi tanácsaiból alakult a királyi tábla; ugyancsak a nádor bíráskodási hatalommal, mely aztán hasonló ülnökök részvétele mellett gyakoroltatván, alakult a nádori szék, melyet későbbi századokban hét-személyes táblának nevezünk el.

Hogyan folyt a biráskodás amaz igen régi időkben? Nézzük csak közelebbről a dolgot.

Hát volt kétféle biráskodás: rendes és nem rendes.

Szent István király napja hajdan Magyarországon minden évben törvényt nap volt, melyen a királyi székhelyen (Székes-Fehérvárt) a király és a nádor törvényszéket ült. Ez volt a rendes bírás-kodás.

Ezenkívül sok időközön át maga a király, később pedig a nádori hatalomkör növekedtével helyette a nádor az országbankörutakat tett, nevezetesen megjelent és ítélőszéket rendezett (ambulatorium forum) az ország azon vidékén, a honnan hire érkezett hogy ott a gonoszszágok és jogrend-háborító hatalmaskodások a polgári békét nagyobb mértékben kezdik felzavarni. Ez volt a nemrendes bíraskodás.

A szent-istvännapi törvényszékeknek a király csak elnöke volt, a ki az ítéletet kihirdeti; az ország főpapjai, főurai, s általában a szent korona tagjai, az összes nemesség, mind hivatalosak voltak oda, s nem csak jog, hanem kötelesség volt résztvenni a törvényszékeken a tárgyalásokban. Kemény törvények rendelék, hogy mindenki, a kit illet, megjelenjék. Hát aztán meg is jelent ott és pedig a fegyverviselési jognál fogva fegyveresen annyi főúr, főpap és nemes, hogy a szent-istvännapi törvényszék rendesen egy kis tábornak beillett. A közönség és nem egy bíró szolgáltatott ottan igazságot isten szabad ege alatt. A magyar corpus juris nem egy helyen szolgáltat rajzot e tumultuaris gyűlésekről. A rajz közbe-közbe igen komor vonásokkal nyújt sejtelmet arról, hogy az a központi bíráskodás a tömeg befolyása, zajongása, erőszakoskodása által hogyan torzított minél rosszabb orvossággá. (Hát így volt ez akkor Nyugat-Európában is.) IV. Béla törvényeinek hatodik

pontjában aztán elrendelte, hogy a Székes-Fehérvártt évenként tartani szokott szentistvánnapi törvényszékekre a megyék (többé nem általában a nemesség) küldjenek két három választottat, résztvenni a személyes bántalmak, s kártételek miatti panaszos ügyek elintézésében, s ez körülbelül a tömeges gyűlések visszaéléseinek megszüntetésére irányzott reform volt. de igen távol állott attól, hogy valóságos egyesbirói eljárást teremtsen, egy kézre bízva az egész birói hatalmat, merőben megfosztva a nemzetet a befolyás és ellenőrzés jogától. Ez centralisationak, a közjogban gyökerező szabadság elfojtásának, sarkalatos jog megsértésének tünt volna fel. s a felülről jövő forradalomra talán alólról jövő felelt volna. Ennél a rendszer-kérdésnél maga a szabadság, vagy — ha úgy tetszik — a nemzeti geniusz látszott a társasbirósági irány mellett őrt állani.

A szent istvánnapi rendes törvényszékektől nem sokat különböztek az országban körutazó nádor által itt-ott rögtönzött rendkívüli törvényszékek (judicia generalia, judicia palatinalia), melyekre nem az ország nemessége, vagy az összes megyék küldöttei, hanem egy vagy több vármegye nemessége tódult fegyveresen törvényt látni „szabad ég alatt és nem faluban“, midőn a nádor egy dombon hirdette ki az ítéletet.

Még voltak az úgynevezett „convocált gyülekezetek“, melyek a király nevében hívtak össze, s melyekre a szomszédos helységek (szűkebb körű vidék) birtokosai gyülekeztek tárgyalni és ítélni némely hatalmaskodási és kártételi esetekben.

És az úgynevezett „proclamata congregatiók“, melyek Zsigmond király idejében lettek mint új alakulat az igazságszolgáltatás egyik kerekéül felavatva, s a melyeken bírák, káptalanbeli emberek, s a vidékbeli (comprovincialis) nemesség együtt képeztek törvényszéket, melynek csak egy tárgya volt: elfoglalt javak visszaadása.

Szent Istvánnapi és nádori törvényszék, convocált gyülekezetek és proclamata congregatiók, mind társasbiróságok voltak s még nagyon is.

Egy jeles tudósunk szerint „a nádori és proclamált fegyveres törvénykezés a társadalom gyermekkorából a nemzetségi rendszer idejéből maradt fenn“, ³⁴⁾ hihetőleg azért (mélyebben gyökerező politikai indokoknál fogva) is tartotta fenn magát még akkor is, mikor külső okok miatt elnyomorékult, a zajongó tömeg erőszakosságainak eszközévé vált; a XV. évszáz első felében ez a törvénykezés még in floribus volt; de az olygarchia hatalmaskodásai folytán aztán épen megért arra, hogy az államérdek mint olyat, mely gyakran inkább a jogbiztonság és békés consolidatio ellen irányult, kilökje

³⁴⁾ Salamon Ferencz kisebb történelmi dolgozatai. Budapest, 1875. Ráth Mór 241. l.

tengelyéből. Ehhez csak egy magasabb műveltségű, hazáját szerető és önállóbb király kellett, a ki körül a jobbak közvéleménye sikeresebben alakulhatott. Az idő csakhamar meghozta ezt is Mátyás király személyében.

Magyar jogtörténelmi szempontból egy rendkívül fontos mozzanat, a magyar procedura sajátlagos történelme szempontjából pedig egy épen nagy fordulópont következett be az 1486-ik évben.

Hollós Mátyás törvényei általában nemcsak fontos jogreformokat léptettek életbe a magánjog és törvénykezés több tárgyaira nézve, hanem 1486-ki végzeményében rendszeres törvénykönyv első kísérletét szemlélhetjük, még pedig olyat, mely a magyar jogfejlés naszádját nem akasztotta egyszerűen receptio útján idegen (római) jog vontató kötelére.³⁵⁾

Ezzel a végzeménynyel lett „örökre“ megszüntetve a nádori generalis ítélőszék intézménye, ezzel lettek eltörölve a Zsigmond idejéből származó proclamata congregatiók, mivel „ezek alkalmával sok szörnyű visszaélés, hallatlan botrányok, s véletlen veszélyek szoktak keletkezni“ és mivel „az igazságszolgáltatási corruptelát“ végre el kellett fojtani „az ország lakóinak egyértelmű kívánatára“, a társadalmi béke érdekében.³⁶⁾

És igen nevezetes az, hogy egyuttal ekkor lett örökre megtiltva, hogy valaki a törvénykezés helyén fegyveresen jelenhessék meg, mi által a magyar Justitia régi, vad kinézését levetkőzve, a békés hatalom méltóságának azon színvonalára emelkedett, melyet már akkor számára nálunk (akkor Európa első és irányadó államában) a civilisatio verőfénye jelölt ki határozottabban, mint bármely más államban.

De, tárgyunkra tekintve, még nevezetesebb az, hogy Mátyás említett végzeményével a megszüntetett ítélőszékek helyett az igazságszolgáltatás minő közege lett rendszeresítve? valjon a gyökeres

³⁵⁾ Dr. Pauler Tivadar: „Jog- és államtudományok encyclopaediája“. Negyedik j. és b. kiadás. Pest, 1871. 131. l.

³⁶⁾ Az 1486. évi végz. 2-dik czikke magyarázó tételeket tartalmaz, melyek néhány vonásban komor rajzot szolgáltatnak a Mátyás előtti igazságszolgáltatásról, mi a nádori generális ítélőszékeken és proclamata congregatiók alkalmával folyt.

Megjegyzendő, hogy ugyanakkor nem csak a palatinale iudiciumok és proclamata congregatiók, hanem a „trina forensis proclamatiók“ és a „duellumok“ is, mint visszaélések által bélyegzettek, eltöröltettek; továbbá ugyancsak az 1486. évi 6-dik decretum a birtokperek gyors elintézése, szerződések ereje, bírói tekintély megóvása iránt is intézkedett, nevezetesen a 4-ik cz. rendelte, hogy a nemesi ingatlanok iránti per legfőlebb négy octava alatt befejeztessék, a 16-ik cz. a repulsio bírságolását szabályozza, a 17-ik cz. parancsolja, hogy a ki mint kötelezte magát, úgy vegyen törvényt és igazságot, az 54-ik cz., hogy a bírónak gyalázója talion marasztaltassék és (58-ik cz.) az ítélőszék megsértője 20 nehéz gyra megfizetésére ítéltessék.

igazságügyi reform nem hajlott-e már akkor talán az egyesbíróági rendszer felé?

E tekintetben teljes világosságot nyújt az 1486-ki 8-ik törvényczikk, mely rendelé, hogy minden megye válaszszon a kiválóbb megyei nemesekből 8 vagy 10, vagy 12 „királyi ember“-t, a kik idézések, vizsgálatok, birtokbahelyezések eseteiben, általában törvénykezési ügyekben a káptalanbeli emberekkel együtt járjanak el, a tisztséget büntetés terhe alatt elvállalják, évről évre választandók, s kötelesek esküvel fogadni, hogy tisztükben törvény szerint és lelkiismeretesen járnak el. Ime a megyei esküdtek és a megyei törvényszékek tulajdonképi origója.

Igy — a jogtörténelmi fejlődéssel — képződött a megyei magistratus, melynek kiválóan a törvénykezési érdek adott organicus életet, ha lehet úgy mondani, s nem a megye, mint politikai intézmény szülte amazt.

Nagy és merész jogreform volt ez, tekintve, hogy a bírói hatalom gyakorlásába befolylni közjogi alapokon és sok százados gyakorlaton élvezett jussa volt a nemességnek s az igazságszolgáltatásnak megyéken legfőlebb 12 választott bíróra való ruházása a hatalmasabb érdeke ellen irányult. De Mátyás alatt az előbbi időkeni hatalmaskodáshoz szokott főnemesség az erősen szervezett állam korlátai közt meglehetősen sarokba volt szorítva, s a kisebb nemesség nagy tömege örömmel fogadta a láthatólag javára létesült reformot. Még hozzá Mátyás király e reformot — úgy látszik — mintegy kiengesztelő concessioval léptette életbe; mert a „király emberei“-nek, az esküdteknek választását a megyékre bizta, a mi bizonyára nem csekély engedmény volt, miután e jogot az akkori viszonyok közt a korona nemcsak könnyen magához ragadhatta volna királyi jogul, hanem tény is, hogy az utolsó Árpád-király a megyei szolgabírákat és esküdteket még maga nevezte ki.

Azonban Mátyás király halála után alig pár évtized alatt bekövetkezett a történelmileg ismert visszaesés. A királyi hatalom II. Ulászló és II. Lajos alatt aláhanyatlott, az olygarchia sajnálatosabb túlzással, mint valaha, visszaragadta hatalmát, kitört a küzdelem a főnemesség és a kisebb nemesség érdekei közt, s a helyzet urai, a hatalmasok, azonnal hozzáfogtak a Mátyás-féle jogreform összetöréséhez. A megyei esküdtség már 1492-ben eltöröltetett, s előkészítetett az ut arra, hogy majd a megyei közgyűlés váljék bíráskodó testületté. Az alispán és szolgabírák mellett azonban 1526-tól kezdve határozatlan számban megyei bírák fungáltak, mint „rendkívüli esküdtek“; voltak tehát a mellett rendes esküdtek is, de csak majd a mohácsi vész után az 1613. évi 24. t. cz. rendelkezik arról, hogy az esküdteken kívül többé a bíráskodás dolgába más

senki bele ne szóljon, a mi arra mutat, hogy azelőtt még mindig megvolt a Mátyás előtti biráskodásnak némi maradványa, hogy t. i. a megye minden nemes tagja beleszólhatott az ügyekbe, sőt bírói ügyeket közgyűlésen is tárgyaltak.³⁷⁾

Igy aztán, a mit Mátyás király 1486. évi végzeményével kezdeményezett, a megyei rendes bíróság, közel százharmincz év múlva annyi és oly rettenetes viszontagságok után is, 1613. évben újból rendszeresített és tulajdonkép ekkor vált végleges alakulássá a megyei törvényszékek intézménye.

De se akkor, se azelőtt, se azután egyetlen jogtörténelmi mozzanat se idézett elő a magyar procedura történetének folyamán egyetlen komoly fordulatot se, mely a társasbíróági rendszer irányától el- és ellentéte, az egyesbíróági irány ösvényére térítette volna a derekas fejlődést; sőt mondhatni: soha a magyar törvényhozás e napjainkig az egyesbíróági rendszer szerinti igazságszolgáltatás eszméjét egyébnek, mint idegenszerűnek, nem tekintette.

Nem szólok a központi törvényszékekről (nádori szék, hét személyes tábla, kir. ítélőtábla), melyek hatalmas társasbíróági testületeknél egyébbé nem is fejlődhetek volna; de hivatkozom arra, hogy az egyszerűbb, első folyamodású bíróságok: derékszék, fiuszék, alszék, valamennyi magyar bíróság, le egész 1848-ig társasbíróági alakulattal származtak le egy majdnem ezer éves multból e hazában.

Hiszen volt alispán és volt szolgabírói forum; hanem hát az illető ügyekben a per az „alispán és bírótársai előtt“, a szolgabírói forumon „coram Iudice Nobilium, eidemque de Lege adjuncto jurassore“ vétetett fel, s ezt a mandatumok korából a bírói parancsok, intések és jelentések egész özöne már magában tükrözteti.

De — hogy sok szót ne fűzzek — kérdem: vajon 1848 előtt magánál a fiuszéknél is kisebb rangú bíróság, de a mely előtt a magyar nép peres ügyeinek legnagyobb része (és megjegyzendő: a szóbeliség, nyilvánosság és közvetlenség alapelvein forgó procedurával) intéztetett el³⁸⁾ az ugynevezett uris zék, nem volt-e szintén társasbíróság? De bizony a volt az a maga rendje szerint. A bírói hatalom jogával felruházott földes ur nem egy maga látott igazságot „az ő uri székén“ a jobbágyok peres ügyeiben. Nem! ő csak elnöke

³⁷⁾ Salamon i. m.

³⁸⁾ Rudnyánszky Béla „Nyilvános és közvetlen szóbeliség az igazságszolgáltatásban“ című munkájában (Pest, 1867) szintén hangsúlyozza, hogy szóbeliség, közvetlenség, nyilvánosság az igazságszolgáltatás körében nem új dolog, meg volt az 1848-ig és ezen eljárás szerint „nálunk a nép, tehát az ország lakosságának legalább $\frac{5}{6}$ -od része, kapta volt az igazságot — az uris zékén“.

lehetett az uri székeknek, melyen törvényes ítélet hozatalához bíró-társak jelenléte szükségeltetett.³⁹⁾

A magyar törvényhozás tehát még a jobbágy apró peres ügyére nézve se bízta a bírói hatalmat egy emberre, s tény, hogy a nemzeti jogérzet akaratnyilvánulásai (reform-törvények) az 1848. előtti hazai törvénykezés történelmének utolsó mozzanatainál is feltűnő abstinatióval tagadták meg az egyesbíróági rendszer felkarolásának eszméjét.

Ime, az 1836 évi törvények a törvénykezés szabályozása tekintetében oly sok és nevezetes reform-intézkedést tartalmaznak. A 10-dik t. cz. rendeli, hogy az uriszéken ítélethozásra öt ítélők (elűők, két törvénytudó, két megyei tisztviselő) jelenléte „mindenkör s oly nyilvános határozással lesz szükséges“, hogy ezen ítélők számát bármely tekintetből soha szaporítani vagy kevesíteni ne lehessen. A 18-ik cz. még a vásári bíróságot is úgy rendezi, hogy az a sz. kir. városokban „az előlülőlől, négy tanácsbeliből és a jegyzőből álljon“, „a törvénykezés módja szóbeli lévén“, többi községekben „a földesuraság a szolgabírónak és esküdtnék közbejöttével“ bíraskodjék. A 19-ik cz. Fiume városa, kerülete és szabad révpartja ítélőszékeit rendezi, úgy, hogy a városi és kerületi ítélőszék öt tagból, a kapitányi szék a révpart kormányzója vagy helyettese s legalább két bíróból és legalább hat patriciusból alakuljon. A hires 20-ik t. cz. „a szóbeli perek bíróságáról“, melyre mint a sommás eljárást valószínű reformalkotásra annyi hivatkozás történt aztán jogászok és törvényhozó részéről, nem egyéb, mint egy kis bagatell-törvény mindössze 12 rövid de tartalomdús cikkelylyel, s hát e szerint is 12 forint értékig terjedő perleményre nézve a falu székén ítél a községi bíró „a többi előljárók kettejének közbejöttével“, azonfelül 60 frtig a földesuri hatóság vagy „a szolgabíró és esküdt“, városokon „a bíró két tanácsbelivel“ vagy u. n. tanácsos városokban „a főhadnagy a többi előljárók kettejének közbejöttével.“

³⁹⁾ „Forum Dominale est illa Jurisdictio, quam exercet Dominus Terrestris in Negotiis et Causis Subditorum et Servitorum suorum ignobilium inter se vertentibus, aut extraneorum contra eosdem promovendis — prout et in illis, quas ipse Dominus Terrestris contra suos Subditos, aut hi contra illos moverent et promoverent; illam in objectis minutionibus exercet Dominus Terrestris per se, aut per Officiales suos, in majoribus vero in Sede sua Dominali, quae constat e Praeside, qui etiam Dominus Terrestris, aut ejus Officialis esse potest, convocatis adminus 3 Jurisperitis, Sedis etiam Notario, ac Judice Nobilium et Jurassore, qua legali Testimonio, judicatque omnes generis causas subditorum suorum qua Forum primae Instantiae, ac saepe ut appellatorium, si Communitas Localis ex usu vel privilegiis, qua Judex 1-ae Instantiae, judicandi activitatae polleret, exceptis solum iis, quae ad Jurisdictionem Sacram, politicam, vel criminalem, nisi Dominio Jus Gladii quoque competeret. Ad integritatem Judicii 3 ad minum requiruntur Judices“ stb. Kassics: „Praxis juridica civilis“. Pest, 1843. I. k. 11-dik lap.

Az 1840: XV. t. cz. életbelépteti a váltótörvényszékeket elnök, két bíróval és két kereskedelmi ülnökkel.

Az 1847/8-ki pozsonyi IX. t. cz. 4. §-a végre az uri törvényhatóságot általában megszünteti; azt, míg a törvénykiszolgáltatás rendeztetnék, polgári ügyekben a sommás perekre nézve városi tanácsokra, a hol olyan nincs, a szolgabírákra, büntető és rendes folyamatú polg. perekre nézve a megyei törvényszékekre bizza, a XI. t. cz. 1. §-a kijelentvén, hogy a megyék szükség esetében a szolgabírák és esküdtek számát a ministerium beleegyezésével szaporíthatják, sőt (3. §.) „oly helységekre nézve, melyek rendezett első-bíróági hatóságú tanácsccsal ellátva nincsenek, a megyék a szükség-hez képest több törvényszékeket, mint első bíróságokat alkothatnak.

Tehát az utolsó mozzanatok is az 1858. előtti hazai igazságszolgáltatás történetének folyamán a társasbíróági rendszer iránti ragaszkodás és hűség bizonyítékai gyanánt tűnnek fel.

Ezek az utolsó mozzanatok is előszeretettel azt a hajót emelték, melynek öreg árboczáán annyi évszázadokon át a társasbíróági rendszer vezéreszméje tündökölt.

Hol, ki csapta sziklához ezt a hajót?

A nagy vihar (1848/9) után — az absolutismus.

A mit ez (a világosi catastropha után) hazánkban teremtetett, az minden tekintetben merev ellentéte volt és már ez által is eltörlője, alátemetője a kárt lenni annak, a mi hazai vala. Ragaszkodott a magyar közel évezredes alkotmányához? Eltörlötte egészben. Kiválsóan a társasbíróági rendszerre volt fektetve a magyar igazságszolgáltatás? Behozta hazánkba az egyesbíróági rendszert, szervezvén a cs. kir. járásbíróágok hálózatát stb.

Azonban, a mit ez a hatalom Magyarországon az 50-es évek elején ezer év számára épített, a büszke építmény, alig egy évtized múlva tetőről talpig hasadt. A leigázott, a passiv magatartásra keseredő Magyarország nem segített, s Világos után ugyszólva logikailag következett — Solferino.

És következett egy momentum, az 1848. előtti Verböczy-világ catacombáiból feljáró szellemeket kiengesztelő.

Értem a villafrancai béke után következő fordulatot, az 1861-ik év eseményeit, midőn a mult feltámadott halottaiból. Föltámadott s azt mondta: visszakövetelem jogomat az élethez.

A nemzet érezte, hogy lehullanak lánczai, önrendelkezési jogának ereje újból éled, s mint mindig tette, ezuttal is legelső gondoljai közé sorolta az igazságszolgáltatásról való gondoskodást. Mindenki ismeri az országbírói értekezlet történetét. Ezen értekezletnek a törvénykezés tárgyában megállapított javaslatai ö Felsége

által is helybenhagyva, de az 1861-ki országgyűlés által is további törvényhozási intézkedésig „átalánosan követendő szabályzatul használhatók“-nak nyilvánítva, a magyar kir. curia, s utána a többi bíróságok által is zsinórmértékül elfogadva, a nemzeti akarat nyilvánulataivá váltak.

Az országbirói értekezlet pedig (1. §.) rendelte, hogy a magyar polgári anyagi magántörvények visszaállíttatnak, a közhitel, a jogfolytonosság és a helyzet szükségéi által igényelt pótlásokkal és az I. fejezetben foglalt rendelkezéseivel egyuttal visszaállította a volt magyar bíróságokat, u. m. rendezett tanácscsal nem bíró községekben a bírót két előjáróval; sz. kir. és r. tanácscsal bíró városokban egyszőlő a bírót két tanácsbelivel, másfelől a városi tanácsot mint törvényszéket, a szolgabíró esküdtársával; az „alispánt, kihez a szolgabíró és esküdt mint bírótársak járulnak“; a megyei törvényszékeket; az 1848 előtti váltótörvényszékeket és kerületi táblákat; a kir. curiát.

Ime, a visszaállítottak közt hire sincs valóságos egyes bírónak; olyan visszaállítható nem is volt azon egyszerű okból, mivel olyan nem létezett.

A mit az országbirói értekezlet újból életbeléptetett, az hű képe a multnak, a társasbirósági rendszerre alapított magyar törvénykezésnek; ha más adatunk se volna, már ebből láthatnók 1849-ben kettészakadt törvénykezési szervezetünk mivoltát.

Az országbirói értekezlet részben se kívánta az egyesbirói rendszerre támaszkodó magyar igazságszolgáltatást restaurálni. Sőt ellenkezőleg, mereven eldobva az absolutismus által hazánkba átplántált járásbirósági intézményt, talán némi túlzással, bizonyos megtorló túlzással valódi egyesbirói hatáskört egyáltalában nem rendszeresített, az egyesbirói rendszernek a legkisebb engedményt se tette, mintegy visszatetszéssel eldobta az „idegen plántát.“

Igy épített a hazai jogtörténelmi irány, vagy, ha úgy tetszik, a nemzeti geniusz, egy pallót 1861 és 1849 között egy mély és széles szakadás felett, melyet az absolutismus évtizede maradandó alkotások helyett csak elhamarkodott és roskatag experimentációkkal töltött be.

1861 után ismét egy kis politikai vihar következett: a provisorium, a Schmerling-korszak, az összbírodalmi centralisatio rögzisméjének utolsó erőfeszítése — alkotmányos frakkban.

Ez nem törte össze a pallót, mit Magyarországon az országbirói értekezlet teremtett volt. Csak az összbírodalom színeivel ékítette. De a cs. kir. szolgabíró az ő esküdtjével Magyarországon megtanította az embereket kevesebb előszeretettel szemlélni a bíróság ezen nemét.

Jött az 1867-ki kiegyezés; a cs. kir. szolgabírókat fölváltotta az „alkotmányos szolgabíró“ az ő „alkotmányos esküdtjével“ és a magyar codificatio (1868: LIV. t. cz. a polg. törvénykezési rendtartásról) hasztalan szabályozta számukra a sommás eljárást; alig pár év alatt bebizonyították, hogy igazságszolgáltatásukról veszteség nélkül lemondhatunk. Le is kellett arról mondanunk már azért is, mert ha a civilisált államok sorában nem épen az ajtó mögött akartunk helyet foglalni, ki kellett mondanunk az igazságszolgáltatásnak a közigazgatástól való elkülönítését, s ezt a bírói hatalomról szóló 1869: IV. t. cz.-kel el is rendelve, a szolgabíró helyett a sommás ügyekre nézve bírói közeget kellett teremteni.

Hát így teremtettük aztán az első folyamodású bíróságok szervezéséről szóló (1871: XXXI.) törvénycikkkel a magyar kir. járásbírókat.

Teremtettük, de legtávolabbról se azon intentióval, hogy most már a magyar igazságszolgáltatást az egyesbíróági rendszerre fektessük.

A ki ezt a czélatot tulajdonitaná azon nagy érdemű férfinak, ki mint akkori igazságügyminister, a törvényjavaslatot teremtette, az nem csekély igazságtalanságot követne el; mert utalok a törvényjavaslat indoklására⁴⁰⁾ a melynek bevezető részében előrebocsátva és méltán hangsúlyozva azt, hogy „a bíróságok korszerű szervezésénél nem szabad ugyan egyéb művelt államok tapasztalatait figyelmen kívül hagynunk, de épen úgy nem szabad hazai sajátosságos viszonyainkat is szem elől téveszteniünk“, számot ad azon további főelvekről, melyek általa elfogadtattak alapul. „Elfogadtatott — ugymond — azon elv, hogy a bírói hatóságot első folyamodásilag is rendszerint társasbíróságok gyakorolják és hogy csak némely csekélyebb és sürgős elintézési igénylő ügyek elintézése bizassék egyesbírákra. Elfogadtatott ezen elv azért, mert kétségtelen, hogy a társasbíróságok az alapos, elfogulatlan és részrehajlatlan ítélethozatalt inkább biztosítják, ugyszintén a felek irányában is függetlenségüket és elfogulatlanságukat inkább képesek fenntartani, mint az egyesbíróságok; továbbá, mert a nemzet által oly annyira sürgetett szóbeli eljárás a mai korbéli jogtudomány és joggyakorlat tanúsága szerint teljesen csak társasbíróságokkal léptethető életbe és az ügyek gyors és igazságos elintézésére célzó üdvös hatását csak ezek mellett fejtheti ki“, és hátrább mint irányadó elvet hang-

⁴⁰⁾ Lásd Horváth Boldizsár fenemlített törvényjavaslatának rövid, de tartalomdús indokolását a „Jogtudományi Szemle“ második kötete 248—257. lapjain.

sulyozza, hogy a polg. törvk. rdts. szellemében, „jövőre birtok-bírószági hatósággal csak a kir. törvényszékek ruháztatnak fel.”

És a törvényhozás sanctionálta ez elveket az 1871: XXXI. és XXXII. t. cikkek megalkotása által.

Tekintettel a multa (magyar jogtörténelem) és tekintettel a jövőre (korszerű jogreform) elfogadta és felavatta törvényhozásunk azon irányt, mely szerint törvénykezésünk ezután is kiválóan a társasbírószági rendszerre legyen fektetve, arra, mely a jobb igazságszolgáltatás rendszere, s a mely a szóbeliség, nyilvánosság és közvetlenség alapelvein nyugvó törvénykezés reformjának nem áll utjába, ellenben az egyesbírószág csak alárendelt melléktényező gyanánt vétessek fel, dologi bírószággá fejlődése gátoltassék.

Hová kanyarodtunk azóta igazságyügyi politikánkkal!? . . . alig nyolcz év alatt!? . . .

Az 1872. évben életbeléptetett első f. társasbírószágok számát 50%-al leszállítottuk.

Az egyesbírószágok számát növeltük és még szaporítani czéllozunk, sőt döntő körökben merészen pendül az eszme, hogy a magyar igazságszolgáltatás az egyesbírószági rendszerre fektetendő.

Mi több, a magyar jogászgyűlés eddigi jól megérdemelt babéraihoz egy különös levelet azzal a határozattal füze, mely szerint jelenlegi viszonyaink iránti tekintetből hozzájárul ahoz a „reform-eszmé”-hez, hogy hazánkban az egyesbírói hatáskör szélesbítettessék, a járásbírószágok dologi bírószági hatósággal fejlesztessenek.

Ime, egy nagy napi kérdés, melynél fontosabb ma alig foglalkozhatja Magyarországon a gondolkozó koponyákat.

Ime, egy nagy fordulat, melynél az egyesbírószági rendszert előszeretettel ölelő irány, trónkövetelő gyanánt lép fel Magyarországon, a hol a jogtörténelem bizonyítékai szerint se az Arpádok, se az Anjouk, se a Hunyadiak korában, se a Verböczy codexével, se az 1848-ki törvényekkel, se az 1861-ki országbírói értekezlettel, se az 1867-ki államjogi kiegyezés utáni törvényhozási jogreformalkotásokkal más, mint a társasbírószági rendszer iránti ragaszkodás és hűség nem nyilvánult a nemzet részéről.

De hát ugyan miért legyünk a társasbírószági rendszer trónjához egyszerre hűtelenek — az 1000-dik évben!? Miért?

Hiszen — a mint volt szerencsém e szerény értekezés rendén rámutatni — se az európai, se a hazai szempont s maga a tudomány szempontja se erre biztat. Sőt ellenkezőleg!

Hiszen tény, s az előadottak után talán szabad úgy mondanom: constatált tény, hogy

- a) az egyesbírószág nem a szabadság intézménye,
- b) az egyesbírószág nem a jobb igazságszolgáltatás intézménye;
- c) az egyesbírószág egyáltalában nem is hazai intézmény.

Ne dobjuk el, ne irtsuk ki ezt az „idegen plántát”, de nagyra ne neveljük, mert árnyékában elhervad a jó is, a hazai, és — megbánást arathatunk.

VI.

A kérdésnek, mely e tanulmány tárgyát képezé, összehasonlító critical irodalma nincs és pedig nincs a külföldön se, kivéve Franciaországot, melynek bámulatos genie-je e látszólag igen száraz és egyszerű kérdésben is észlelt és megragadni tudott valamit, a mi a szabadság elvét, az emberiség érdekét érinti, s a jogphilosoph és államférfiu bíráló és ellenőrző figyelmére méltó.

Hazai jogtudományi irodalmunk mezején 1848 előtt épen nem is teremhetett számára valami; hiszen, a mint ezt az előbbi fejezetben magyar jogtörténelmi szemlével igazolám, a kérdés nem létezett, mint concret kérdés nem is vitattatható. Ma létezik! Nem csak létezik, hanem nagy követelésekkel lép fel. Egy 5000 □ mértföldnyi birodalom feletti uralomra céloz, s ez a birodalom — a szent István birodalma.

Azonban 1848 után legalább mellékesen honi jogtudósaink és publicistáink is vetettek rá egy futó pillantást, mint szoktunk társaságban a jövevényre vetni, a ki — önmagát mutatja be.

A magyar jogtudományi irodalom egyik hasznos munkása, már csak néhai Csatskó Imre, a bölcsészeti iskola hive, de egyuttal a hazai jogtörténelem fontosságának, méltánylója⁴¹⁾, 1867. évben többek közt arra a hasznos vállalkozásra buzdult, hogy a magyar olvasó közönséggel megismertesse a francia polgári törvénykezés és bírói szervezet lényegét, s munkájában, — melyből töredékeket a t. Akadémia egyik ülésében is olvasott fel — a szóbeliség rendszere iránti bizalom ébresztése mellett, komolyan figyelmeztetett a „testületi bíróság“ superioritására, élénken hangsúlyozva, hogy az ítélet alapossága és jogossága iránt nagyobb biztosítékot nyújt a társas-, mint az egyes bíróság; hogy több bírósági személyben több jogtudomány és gyakorlat feltételezhető; egy bíró könnyebben részrehajlásra indítható; a felek részéről nagyobb bizalom és megnyugvás mutatkozik a társas, mint az egyesbíró által hozott ítélet irányában, s a tapasztalás tanúsága szerint több egyes-, mint társasbíróági ítélet

⁴¹⁾ Dr. Pauler: Adalékok a hazai jogtudomány történetéhez. Budapest, 1878. A Csatskó J. jellemrajzát nyújtó academiái emlékiratban.

szokott a felsőbb bíróságok által megváltoztatni; meg aztán „az egyesbíróra hatni kétségkívül könnyebben lehet és az az önkénykedni akaró kormánynak eszközévé könnyebben aljasulhat, mint a testületi, több tagból álló bíróság.⁴²⁾

Imé, egy magyar jogtudományi író nézete öszhangban Montesquieux, Bodin, Bordeaux stb. nézeteivel. De ő nézetét csak futtában, tájékozó széttekintés nélkül, mellékesen nyújtja néhány sorban, a nélkül, hogy a külföldit a hazai jogtörténelmi és jogphilosophiai szemponttal összemérné. Forrásai, melyek után tanulmányozott, kizárólag németek.⁴³⁾ Inkább jól eltalálni, mint indokoltan talpra állítani látszik az igazságot. Ítéletét azonban a gondolkozó jogász és tapasztalt bíró tekintélye támogatja.

Sokkal magasabb mértéket üt egy más jogtudományi szakírónk e tekintetbeni ítélete, mely szélesebb horizon közepe, jogbölcséleti magaslatról kél és nem egyszerű enuntiatio útján dönt a társasbírószági rendszer javára. Értem azt a szavazatot, mely Dr. Schreyer Jakabnak a „perorvoslatok rendszeré“-ről irt jeles munkájában foglaltatik, a hol szerző az egyes- és társasbírószági rendszer lényegét összehasonlító critical szemle alá fogó egyik alfejezetben (mint tárgyához csak alárendelt vonalban tartozóról) mindössze három, de tartalomdus lapon számol Rathmann, Bentham, Cn. Comte, Montesquieux, Berenger, Lermnier és Bourguignon nézetével, tehát a leggazdagabb eszmekörrel⁴⁴⁾ és a tudomány emberé-

⁴²⁾ A francia polgári törvénykezés, különösen a bírósági szervezet és annak alapelvei. Irta Csatskó Imre, bölcsész és jogtudor, hites ügyvéd, kir. ítélőtáblai bíró, a magyar t. Academiának s az államvizsgálati bizottmány jogosztályának tagja, a kassai és győri academiákban volt jogtanár. Pest, 1867. 18. lap.

⁴³⁾ Kérdésünkre vonatkozólag Cs. hivatkozik Mittermaier ama nyilatkozatára, hogy az eljárásnak minden javítása eredménytelen mindaddig, míg egyes bírák mint rendes bírák első folyamodásilag ítélnék. A francia jogtudományi irodalom mezéjéről semmit se hoz elő.

⁴⁴⁾ Dr. Schreyer Jakab: „A perorvoslatok teljes rendszere“ stb. a m. t. Academia által a Szrókay-alapítványból száz y jutalommal kitüntetett pályamű. Budapest, 1879.

Tanulmánycikkeim sorozatából az előbbiek már ki voltak nyomtatva, a „Magyar Igazság“ czímű jogtudományi folyóirat közönsége előtt állottak, midőn e jeles műhez — a szerző igen megtisztelő üdvözléte mellett — hozzájutottam. Abból megnyugvással constálthatok két dolgot; azt, hogy a francia jogphilosophok és criticusok eszmecseréjére vonat-

nek rokonszenvével magasztalja a társasbirósági rendszert már csak azon belső értékeiért is, melynélfogva az végre is a tudományos felsőbbbség uralmához vezető rendszer, mert „a társasbiróság szellemileg képzetesebb tagjai jótékony befolyást gyakorolnak a szellemileg kevésbé képzetekre; egyesek tudományos törekvése és kiképeztetése mintegy az egész collegium közös tulajdonává válik; a jobbak túlsúlya paralisálja a gyengébbek befolyását; a helyes nézet győzelme elősegittetik, indokolatlan határozatok megakadályoztatnak: a társasbiróságok rendszerint a tudományos gyakorlat gyűlhelyei és magasabb tekintély képviselői; az együttélés és együttes működés ébreszti a collegium minden egyes tagjában a dicsvágyat, képzettséget úgy az elmélet, mint a gyakorlat terén gyarapítani“, de másfelől kiemeli, hogy „az egyesbíró részére a társasbiráskodás tagadhatlan előnyei mellett a jogosult és áldásos tevékenységnek még nagyon tág tere marad és különösen azon ügyekben, melyeknél a gyors elintézés és eljárás első sorban irányadó“, hanemhát a corollariumot az anyagi igazság érdekében mégis csak villámháritóval állítja fel e szavakban: „az anyagi igazság lehető megközelítése még az egyesbíró elé utalt ügyekben is biztosítva van az által, ha az ügy a meg nem elégedő fél felebbvitele folytán társas biróság által nyer ujjolagos elintézését.“

Tökéletesen egyetértünk. Igen is, az egyesbirásági rendszer megteheti szolgálatait a maga kerületében, melyet a gyors elintézés követelménye (opportunitus) elég tág téren nyit; de a garancia (ugye-e bizony?) végre is — a társasbiróságban van!? Nyilvánvaló tehát, hogy igazságszolgáltatásunkat az egyesbirósági rendszerre fektetni annyi lenne, mint oly rendszert ölelni fel és tenni uralkodóvá, a melynek correctivuma a másik, degradált rendszerben található, a társasbiróságiban, a melynek nincs egyéb hibája, mint az, hogy — állítólag — költségesebb,

kozó tanulmánynyal kísérletem ott tapogatózik, a hol kell és hogy egy oly nagy és tüzetes mű szerzője se talált a német irodalom széles birodalmában az egyesbiróság kérdésére vonatkozó más művet, mint épen a Rathmannét, a melyről critikai szemlét nyujtottam a második fejezetben.

de nem csak jobb és nemesebb, hanem hazai is! Hát a „per-orvoslatok rendszeré“-ről irt, idézett mű szerzője nem is ajánlja az egyesbirósági rendszernek a magyar igazságszolgáltatás alapjául leendő fektetését; tulajdonkép (munkájának főtárgya nem is ez levén) a kérdésnek, mint minket oly közelről érdeklő concret kérdésnek üstökön ragadását és ítélettel való nyílt eldöntését mellőzi, de tagadhatlan határozottsággal nyújt bizonyítékot a társasbirósági rendszer mellett oly munkában, mely, a magyar tudós Akadémia illető szakosztályában megbiráztatott és aztán jutalommal tüntettetett ki.

És ezzel be is végezhetem szemlémet a magyar jogtudományi irodalom mezején; mert az egyesbirósági rendszer kérdését érdeme szerint más mű még kevésbé tárgyalja.

Magyar jogtörténelmi és jogbölcseleti szempontból pedig e tárgyban a critikai szemle meg se kísértetett.

En megkísértém ez utóbbit is, hogy a magyar jogász és publicista előtt nem érdektelen és nem is fontosság nélküli ezen irányból is erkölcsi támaszt nyerjen véleményem, melyet — tekintve, hogy nem csak a kérdés felszínén röpkedő elmefuttatást törekedtem előterjeszteni — talán szerénytelenség nélkül ajánlhatok a tudomány és élet embereinek figyelmébe.

Megkísértettem pedig a magyar jogtörténelmi szemle körébe is vonni a kérdést; mert azt az irányt, mely jogreformkérdéseinek tárgyalása körül mondhatni kizárólag a külföldi modern (különösen német) jogirodalom eszmekörében és axiomái körül forgatja kérdéseinket, a hazai jogtörténelem adatait és tanuságait pedig, mint elavult és kidőlt utjelzőket, többé számbavehetőknek nem véli: részemről helyesnek nem, sőt kárhoztatandónak találom.

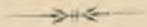
Egy nemzet, mely jogtörténelmét megveti, saját nemzeti történelme derekas részét veti meg s midőn minden tradióval megvetőleg szakít, egy cosmopoliticus irány áramlatában észrevétlenül mindig tovább ragadva, elveszti rendre önálló individualitásának öntudatát, elveszti szellemi és majd politikai önállósága kapcsait, elveszti lába alól — a hazai földet.

Kérdem: valjon merőben érdektelen és értéktelen-e a hazai jogtörténelem „begyepesedett mezejéről“ felszántott ama tanuság, mit bemutaték, hogy t. i. a magyar igazságszolgáltatás az Árpádok korától fogva 1849-ig kiválóan a

társasbirósági rendszerre volt fektetve, hogy a nemzeti geniusz szívósan, öntudatosan ragaszkodott e rendszerhez, mely a jobb igazságszolgáltatás és a szabadság rendszere!?

A korszellem oltárán nem szükség a magyar jogtörténelem minden traditiót megtagadni, hogy a modern eszmék hívei maradjunk. Jelszóul írjuk inkább a magyar jogreform zászlójára Palingenius üdvös tanácsát:

Historiae placeant nostras ac peregrinae! . . .

ISAVIHJ37 1873 41

Y-00028

ELŐFIZETÉSI FELHIVÁS!

„MAGYAR IGAZSÁGÜGY“

JOGTUDOMÁNYI HAVI FOLYÓIRAT.

A BÍRÓI, ÁLLAMÜGYÉSZI, ÜGYVÉDI ÉS KÖZJEGYZŐI KAR TÖBB KITŰNŐ TAGJAINAK KÖZREMŰKÖDÉSE MELLETT

SZERKESZTI

Dr. LÖW TOBIAS,

kir. főügyészi helyettes.

Félévenként (január—juniús és július—december) megjelenik egy-egy terjedelmes 30—40 ivre terjedő kötet. Eddig megjelent tizenkét kötet. A tizenharmadik kötet 1880. évi január 15-én indult meg.

Ara egész évre (két kötetre) 10 frt. — Félévre (egy kötetre) 5 frt.

A „Magyar Igazságügy“ megjelenik minden hónap elején sűrű nyomatu négy egész hét ivnyi füzetekben. Hat füzet egy kötetet képez.

Az előfizetési pénzek posta-utalvány útján a „Magyar Igazságügy“ kiadóhivatalához (Zilahy Sámuel könyvkereskedése Budapest, váczí-utcza 12. sz.) küldendők. — A kiadóhivatal „megrendeléseket“ is elfogad, mely esetben az ár utánvétel útján ápril és október havában vétetik fel.

A „Magyar Igazságügy“, egyetemes jogtudományi folyóirat, mely a jog minden ágának tudományos művelésére közrejárul. **Értekezéseket és monografiákat** közöl a jogtudomány összes ágaiból. Figyelemmel kíséri a **codificatio** mozgalmait. Nagy gondot fordít a **birósági szervezet, ügyvédség, közjegyzőség és jogtanulmány** fontos érdekeinek képviselésére. A **külföldi törvényhozásokat és jurisprudentiát** főbb alkataiban és irányzataiban feltárni és hazai viszonyainkhoz képest hasznosítani igyekezik. A **jogirodalom kritikai ellenőrzése és döntvényeink kritikai fejtegetése** által a gyakorlatnak kíván szolgálni.

Az eddig megjelent **tizenkét kötetre** utalva, bátran arra hivatkozhatunk, hogy folyóiratunk lankadatlan buzgalommal szem előtt tartotta kitűzött feladatát: **jogi tudományosságunk és gyakorlatunk összhangzó művelését és fejlesztését.** Folyóiratunk **kitűnő erők egyesítése** által sokoldalúságra és alaposágra, **kritikai iránya** által tudományos, komoly önállóságra, a **gyakorlat és elmélet összhangzatos művelése** által a haladás hathatós előmozdítására törekedett. Az eddig megjelent **tizenkét** kötet valóságos tárháza a tudományos értekezéseknek, a gyakorlat egyes ágait megvilágosító munkálatoknak és egyéb közleményeknek, melyeket a tudomány művelője épen úgy haszonnal forgathat, mint a gyakorlat képviselője.

A „**Magyar Igazságügy**“ nélkülözhetetlen olvasmánya kíván lenni mindazoknak, kik hazánkban akár **elméleti** akár **gyakorlati** téren hivatás-szerűen a joggal foglalkodnak.

A „Magyar Igazságügy“ rendes rovatai:

1. **Jogtudományi értekezések a magánjog, a kereskedelmi és váltó-jog, a büntető jog, a polgári és büntető eljárás, a közigazgatási és a nemzetközi jog köréből.**

2. **Codificatio:** törvényjavaslatok, bizottsági és parlamenti tárgyalások. Külön pótfüzetekben adjuk a fontosabb törvényjavaslatokat, indoklásokat és bizottsági jelentéseket.

3. **Bíróági szervezet, ügyvédség és jogtanulmány.** Értekezések, a statisztikai nyers anyag feldolgozása és kritikai ismertetések által kívánunk hatni a hiányok megszüntetésére, a további haladásra.

4. **Külföldi törvényhozás és jogszolgáltatás.** Folyóiratunk az első tudományos vállalat hazánkban, mely a külföld jogi intézményeivel és törvényhozásával tüzetesen foglalkozik. És azon egyoldalu irány ellenében, melylyel nálunk a külföldi tudományosságot a némettel azonosítják, közvetlenül meritünk a francia, olasz és angol gazdag eszmevilágból.

5. **Bel- és külföldi irodalom.** Érdemleges bírálatok és ismertetések. Kitűnő szakférfiak közreműködése mellett ezen rovatunk a tudományos kritika komoly követelményeinek igyekszik megfelelni.

6. **Törvénytörvények csarnok.** A büntető törvénykönyv életbeléptetésével a rá vonatkozó bírósági döntvényeket a legilletékesebb egyénektől szerkesztve hiteles alakban fogjuk közölni. „**Döntvényeink kritikai fejtegetése**“ által ezenül is azon leszünk, hogy a bírói gyakorlat a tudományos buvárlat hatása alatt álljon: a tudományos buvárlat pedig útmutatást merítsen a bírói gyakorlatból.

7. **Börtönügy,** első sorban hazai börtönviszonyaink ismertetése.

8. **Szemle** a hazai és külföldi jogélet köréből **kritikai szellemben.**

9. **Közjegyzői csarnok.** [A budapesti, kolozsvári, pécsi, szegedi, temesvári, és aradi kir. közjegyzői kamara hivatalos közlönye.] Mint hat kamarának hivatalos közlönye, azon helyzetbe jutottunk, hogy a közjegyzői kar munkás tagjait is folyóiratunk köré gyűjtjük.

